

Redogörelse

1981/82:17

Styrelsens för Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond berättelse över fondens verksamhet och förvaltning under år 1981

1982-02-18

Till riksdagen

Styrelsen för Riksbankens jubileumsfond får härmed avge berättelse över fondens verksamhet och förvaltning under år 1981.

Ledamöter och suppleanter i styrelsen har varit:

professor Staffan Helmfrid (ordförande)

suppleant: professor Inge Jonsson

riksbankschefen Lars Wohlin (vice ordförande)

suppleant: avdelningsdirektör Thomas Franzén

riksdagsledamot Karin Flodström

suppleant: riksdagsledamot Rune Jonsson

riksdagsledamot Lars Gustafsson

suppleant: riksdagsledamot Bengt Silfverstrand

riksdagsledamot Lars-Ingvar Sörenson

suppleant: riksdagsledamot Margot Wallström

riksdagsledamot Gunnar Biörck

suppleant: riksdagsledamot Mårten Werner

riksdagsledamot Einar Larsson

suppleant: riksdagsledamot Ulla Ekelund

riksdagsledamot Linnea Hörlén

suppleant: riksdagsledamot Torkel Lindahl

professor Torsten Hägerstrand

suppleant: professor Ingemar Ståhl

professor David Magnusson

suppleant: professor David H. Ingvar

professor Kai Siegbahn

suppleant: professor Sten Henrysson

Filosofie doktorn, docent Nils-Eric Svensson har under året varit fondens direktör och chef för dess kansli.

Fondens uppgift

Enligt sina stadgar har Riksbankens jubileumsfond till ändamål att främja och understödja till Sverige anknuten vetenskaplig forskning. Därvid gäller bl. a. att företräde skall ges åt forskningsområden, vilkas medelsbehov icke

är så väl tillgodosedda på annat sätt, att fondens medel speciellt skall användas för att stödja stora och långsiktiga projekt, att nya forskningsuppgifter, som kräver snabba och kraftiga insatser, särskilt skall uppmärksammas, att fonden skall söka främja kontakter med internationell forskning.

I underlaget för riksdagens stadgebeslut förutsattes "att fondens verksamhet till en början inriktas på sådan forskning, som syftar till att öka kunskapen om de verkningar, som tekniska, ekonomiska och sociala förändringar framkallar i samhället och hos de enskilda människorna".

Stadgarna anger också att verksamheten skall ges en betydande flexibilitet. I princip skall icke något forskningsområde vara uteslutet från möjligheten att erhålla bidrag från fonden.

Mot den här bakgrunden har styrelsen funnit det rimligt att särskilt uppmärksamma samhälleligt angelägna forskningsområden vilka inte har några speciella företrädare för sig. Fondens resurser kan därigenom i första hand ses som ett *komplement* och alltså inte som ett alternativ till övriga resurser som finns för forskning i Sverige.

Arbetsätt

Styrelsen har under året sammanträtt fyra gånger. Ansökningar om forskningsanslag har innan de tagits upp i styrelsen i flertalet fall granskats av särskilda sakkunniga. Som underlag för styrelsens beslut har vidare funnits bedömningar från en eller flera arbetsgrupper (prioriteringsgrupper), i vilka ingått dels ledamöter av fondens styrelse, dels sakkunniga utanför styrelsen. De fem av styrelsen utsedda arbetsgrupperna hade vid årets slut följande sammansättning.

Arbetsgrupp 1 (ekonomi, geografi etc.): Biörck, Franzén, Hägerstrand, Silfverstrand, Ståhl, Wohlin samt professor Dick Ramström.

Arbetsgrupp 2 (beteendevetenskap etc.): Henrysson, Lindahl, Magnusson, Wallström samt docent Karl Erik Rosengren.

Arbetsgrupp 3 (statskunskap etc.): Flodström, Gustafsson, Larsson samt docent Gunnel Gustafsson och professor Leif Lewin.

Arbetsgrupp 4 (medicin, naturvetenskap, teknik etc.): Ekelund, Ingvar, Siegbahn, Sörenson samt professorerna Börje Cronholm, Marianne Franckenhäuser, Lars-Magnus Gunne och Bengt Rånby.

Arbetsgrupp 5 (humaniora): Helmfrid, Hörlén, I. Jonsson, R. Jonsson, Werner samt professorerna Bengt Sigurd och Gunnar Westin.

Under året har dessutom funnits tre s. k. områdesgrupper. Deras uppgift har varit att kartlägga forskningsbehov och föreslå åtgärder i syfte att främja vetenskaplig forskning inom problemområden som bedömts angelägna men

hittills inte varit tillräckligt uppmärksammade. Grupperna har haft följande benämning och sammansättning.

1. Områdesgruppen för *forskning om jämställdhet*: professor Pär-Erik Back, ekon. dr. Siv Gustafsson, forskningsassistent Anita Göransson, professor Kjell Härnquist, docent Ann-Sofie Källemark (*sekr.*), docent Rita Liljeström, utredn. sekr. Ingemar Lindberg, redaktör Ami Lönnroth, ombudsman Myril Malmström.

2. Områdesgruppen för *forskning om skattefrågor*: docent Lars Bertmar, professor Gunnar Biörck, ekon. dr. Gunnar Du Rietz, docent Axel Hadenius, utredn. sekr. Per-Olof Edin, länsråd Lars Johanson, professor Gustaf Lindencrona, ekon. dr. Alf Lindqvist (*sekr.*), professor Sven-Olof Lodin, professor Karl-Erik Wärneryd, chefredaktör docent Carl Johan Åberg.

3. Under året har en grupp bestående av Cronholm, Frankenhaeuser, Henrysson, Ingvar, Magnusson, Rosengren (ledamöter i arbetsgrupperna 2 och 4) samt professor Gösta Carlsson och docent Ola Arvidsson (*sekr.*) diskuterat fram olika initiativ för kunskapsutveckling kring påverkansmetoder för förbättring av folkhälsan (alkohol, motion, kost etc.).

Fondens direktör har varit ordförande i områdesgrupperna. Byråsekreterarna Nina Lindgren, Inger Nyhlén och Kerstin Stigmark har varit bitr. sekreterare i grupperna 1, 3 resp. 2.

Ekonomi

Fondens ekonomiska ställning per den 31 december 1980 och 1981 redovisas i tabellform här nedan. Balansräkning och resultaträkning har också redovisats såsom bilaga 2 till Sveriges Riksbanks förvaltningsberättelse för år 1981. Förvaltningen av de värdepapper, vilkas avkastning styrelsen disponerar, har handhåfts av riksbanken. I likhet med föregående år har vi efter samråd med riksbankens revisionsavdelning och riksdagens revisorers kansli tagit upp fondens obligationer till nominella värden på tillgångssidan, och som motpost på skuldsidan redovisas ett obligationers värderingskonto. Detta senare konto motsvarar summan av kapitalkontot och skillnaden mellan obligationernas nominella och tidigare bokförda värden.

Beviljade forskningsanslag

Av under året disponibla medel har fonden beviljat 215 forskningsanslag på tillsammans 37,9 milj. kr. (tabell 1, s. 53) samt 0,6 milj. kr. för tackning av automatiska lönekostnadsökningar, för resor inom pågående projekt samt för områdesgruppernas verksamhet. Projektomkostnaderna i övrigt uppgick

till 1 milj. kr. Förvaltningskostnaderna, vilka specificeras nedan, uppgick till 1,6 milj. kr.

I ett särskilt avsnitt (s. 10–51) lämnas en redogörelse för de *nya* forskningsprojekt, till vilka anslag beviljats under 1981. Vidare meddelas vissa statistiska uppgifter (s. 52–57) rörande de behandlade ansökningarna. I verksamhetsberättelsen för 1979 presenterades i översiktlig form och ämnesvis alla de forskningsprojekt som ditintills beviljats anslag från fonden.

Beviljade anslag disponeras enligt särskilda villkor som finns angivna i kontrakt med varje anslagsmottagare och enligt de regler för anslagsmottagare och anslagsförvaltare som fonden utfärdat. Praktiskt taget alla forskningsanslag från fonden förvaltas av statlig läroanstalt, som också är arbetsgivare för den personal som avlönas från anslagen. Den under året till läroanstalterna utbetalade förvaltningsavgiften (som regel 2 %) finns redovisad i specifikationen av projektomkostnader för 1981 (punkt B 2).

27 % av de beviljade forskningsmedlen 1981 har gått till nya projekt. Motsvarande andel under de närmast föregående tre åren har varit 21,6 %, 35,7 % resp. 29,2 % (tabell 9, s. 55). Avsökbeloppet för nya anslag har 16 % kunnat tillgodoses. Föregående år beviljades 14 % (tabell 10, s. 56). Konkurrenten om medel för nya projekt är alltså mycket hård.

De beviljade anslagsbeloppens genomsnittliga storlek har minskat avsevärt i realvärde (tabell 11, s. 56). 1977 års genomsnittliga anslagsbelopp, 158 tkr., skulle motsvara ett belopp av 238 tkr. år 1981 om en uppräkning görs efter konsumentprisindex. Genomsnittsstorleken på 1981 års anslag var 176 tkr.

Resursutvecklingen

Fondens verksamhetskapacitet är helt beroende av avkastningen av de medel som genom riksdagsbeslut överlämnas till fonden. Medlen utgörs av en värdepappersportfölj (obligationer) som förvaltas av riksbanken. Fondens likvida medel ger också vissa ränteintäkter. Ett visst års ränteinkomster har hittills tagits i anspråk för utdelning av forskningsanslag under nästföljande år. Förvaltningskostnader och projektomkostnader har däremot bestridits från räkenskapsårets intäkter.

1968–1974 var intäkterna ca 19,5 milj. kr. per år. 1975–1978 (efter ett kapitaltillskott på 100 milj. kr. genom beslut av riksdagen våren 1974) uppgick de till ca 27,5 milj. kr. per år. 1979–1981 har intäkterna varit ca 36,41 resp. 50 milj. kr. Ökningen 1979 sammanhänger med det kapitaltillskott på 100 milj. kr. som beslutades av riksdagen 1978. Ökningen 1980 och 1981 beror på att ett par poster obligationer med låg avkastning förfallit till inlösen. Obligationer med högre avkastning har därefter kunnat köpas. Några inkomstökningar av det senare slaget kommer inte att inträffa under de närmast följande åren.

En nominell kapacitetsökning kan sålunda redovisas för de senaste åren. Denna ökning svarar i stort mot förändringarna av index för den allmänna prisutvecklingen i Sverige. De faktiska kostnadsstegringarna för forskningsprojekt har emellertid varit avsevärt större än vad konsumentprisindex anger. Fondens reala verksamhetskapacitet har alltså inte kunnat upprätthållas. (Skulle man välja 1968 som basår är den reala kapacitetsnedgången betydande.)

Styrelsen har givetvis mycket ingående diskuterat fondens ekonomiska situation och dess framtida verksamhet. I årsberättelserna fr. o. m. 1976 har man på olika sätt pekat på det angelägna i att finna former för att fondens reala verksamhetskapacitet skall kunna upprätthållas. Riksdagen har också med anledning av ett antal motioner under senare år framhållit vikten av att fondens nuvarande kapacitet bibehålls i framtiden. Styrelsens och riksdagens bedömningar av fondens hittillsvarande och framtida betydelse och förhållanden kan i några punkter sammanfattas på följande sätt:

- Riksbankens jubileumsfond har spelat och bör också i framtiden spela en viktig roll för svensk forskning.
- Det är viktigt att forskning kan finansieras via olika källor. Utbyggnaden av den statliga forskningsrådsorganisationen (forskningsråd och sektorsorgan) kan inte anföras som skäl för att fondens betydelse skulle vara mindre nu än vid dess tillkomst. De uppgifter som riksdagen fastställde för fonden 1964 är minst lika angelägna nu som då.
- Fondens unika ställning som mångvetenskapligt organ och med sin nära anknytning till riksdagen saknar motsvarighet.
- Nuvarande verksamhetskapacitet och organisation bedöms lämplig. Omfattningen är inte större än att fonden kan administreras på ett smidigt sätt med ett litet kansli. Den är ändå så stor att den märkbart bidrar till främjandet av svensk forskning.
- Det är angeläget att nuvarande reala kapacitetsnivå kan tryggas för framtiden.
- För att den framtida verksamheten skall kunna planeras på ett ändamålsenligt sätt – anslagsbesluten innebär ofta långsiktiga åtaganden – är det angeläget att man snarast kommer fram till en lösning av problemet hur den nuvarande kapacitetsnivån skall kunna säkras.

I juli 1980 beslutade riksbanksfullmäktige att en utredning skulle göras om finansieringen av jubileumsfonden i syfte att skapa en metod för "en över tiden bättre anpassad tilldelning av anslagsresurser". Den särskilt tillkallade utredningsmannen (finansutskottets tidigare kanslichef Bengt Metelius) redovisade sitt arbete i en rapport till fullmäktige i mars 1981. Fondstyrelsens yttrande över utredningen överlämnades i juni.

I utredningen föreslogs bl. a. att fondens värdepappersportfölj skulle omplaceras i obligationer med högre ränta. Hittills har omplacering skett successivt vid de ordinarie inlösningstillfällena. Förslaget, som tillstyrktes av

fondstyrelsen, innebär om det genomförs ett relativt betydande engångslyft av avkastningen på obligationsportföljen.

Hittills har som tidigare nämnts ett visst års ränteintäkter tagits i anspråk för utdelning av anslag under nästföljande år. I utredningen föreslogs att fonden borde övergå till att budgetera intäkter och kostnader för ett och samma budgetår. Styrelsen har också fattat ett beslut med denna innebörd. Samtliga intäkter och kostnader kommer alltså att fr. o. m. 1982 budgeteras och resultaträknas för samma räkenskapsår. Det "överskott" av likvida medel som härigenom frigörs under omlägningsåret kommer att disponeras som en reserv för fördelning under kommande år.

Beslutade och föreslagna åtgärder kommer att göra det möjligt för fonden att uppehålla sin nuvarande verksamhetskapacitet 4-6 år framåt i tiden (beroende på kostnadsstegringarna). Det är emellertid enligt styrelsens mening utomordentligt angeläget att snarast få en beslutsmetod utvecklad med vars hjälp fondens nuvarande verksamhetskapacitet kan tryggas på längre sikt, t. ex. för en tioårsperiod åt gången.

Uppföljning av verksamheten

Många av de forskningsprojekt som jubileumsfonden stöder belyser problem som är av allmänt samhällsligt intresse. Det är därför angeläget att resultat som tas fram blir bekantgjorda och att de kan bli föremål för diskussion och kritisk granskning. Under året har därför bl. a. ett antal sammankomster anordnats vid vilka vissa projekt har presenterats.

Civil-, jordbruks-, närings- och skatteutskotten deltog i mitten av mars i en diskussion i riksdagshuset av projektet POLITIK SOM RATIONELLT HANDLANDE (75/90). Fyra riksdagsledamöter inledde med "oppositioner" kring fyra delprojekt (bostadspolitiken, energipolitiken, jordpolitiken och skattepolitiken).

I maj anordnades – också i riksdagshuset – en diskussion kring fondens skatteforskningsprojekt. Deltagare var finans-, närings- och skatteutskotten. Två riksdagsledamöter och två dagspressjournalister svarade för de inledande "oppositionerna". Det material som man i första hand utgick ifrån var två böcker i fondens skriftserie (SKATTEFORSKNING stödd av fonden, RJ 1980:6 och SVENSK SKATTEFORSKNING 1919-1979 En annoterad bibliografi, RJ 1981:1).

I början av november anordnades i Uppsala en diskussion kring slutrapporten från projektet SAMHÄLLSFÖRÄNDRING I SVERIGE (74/117). Rapporten BEYOND WELFARE CAPITALISM. ISSUES ACTORS AND FORCES IN SOCIETAL CHANGE (London: Heineman 1981) granskades inledningsvis av fyra "opponenter" (ekonomer, idéhistoriker). Deltagare i diskussionen var politiker, administratörer och forskare från ett flertal vetenskapsområden.

Forskningsprojekt rörande jämställdhet presenterades och diskuterades

vid konferenser anordnade av områdesgruppen för dessa frågor i februari och april. Vid det förra tillfället deltog företrädare för det praktiska jämställdhetsarbetet (politiker, administratörer, organisationsföreträdare). I den senare konferensen deltog journalister.

Två symposier anordnades i september resp. oktober som led i fondens försök att stimulera forskning kring hälsofrågor etc. Vid det första symposiet **RISKEN ATT BLI ALKOHOLIST** behandlades biologiska, psykologiska och sociala aspekter på alkoholmissbruket. Det andra, **ATT FÖRÄNDRA LEVNADSSÄTT**, behandlade påverkansmetoder för att förbättra folkhälsan. Rapporter från symposierna kommer att publiceras i fondens skriftserie.

I fondens uppgifter ingår stadgemässigt att söka främja kontakter med internationell forskning. Som ett led i denna verksamhet presenterades vid en konferens i London i månadsskiftet november/december vissa projekt rörande skatteforskning och forskning kring den offentliga sektorns expansion. Deltagare var förutom forskare också företrädare för brittiska politiker och administratörer samt för brittiskt näringsliv.

Fondens styrelse och/eller arbetsgrupper har liksom tidigare år gjort ett antal s. k. projektbesök vid olika universitet och högskolor. Ingående diskussioner har kunnat föras kring projektens inriktning och uppläggning. Även läroanstaltens allmänna forskningsproblem har diskuterats. Riksdagsledamöter från den besökta högskoleregionen har deltagit i dessa besök.

Områdesgrupperna har på olika sätt inom sina områden – utöver tidigare nämnda symposier och konferenser – haft livliga kontakter med företrädare för berörda forskningsdiscipliner. Syftet har varit att stimulera till forskningsinsatser och utvecklingsarbete inom de aktuella områdena. Grupperna för jämställdhets- och skatteforskning har i fondens skriftserie publicerat sammanställningar av forskning (RJ 1981:2 resp. 1981:1). Rapporter från symposierna kring alkohol- och påverkansproblem kommer att publiceras i början av 1982.

De aktiviteter som beskrivits här ovan ingår som led i fondens strävan att informera om sin verksamhet. Men tanken är också att fondens styrelse, sakkunniga och kansli genom att aktivt följa projekt som stöds skall få större kunskaper om forskningens resultat, utgångspunkter och förutsättningar samt bättre underlag för bedömningar av de insatser som gjorts och görs med tillgängliga forskningsmedel. Av speciellt värde är de sammankomster där riksdagsledamöter och forskare kunnat mötas för ömsesidigt erfarenhetsutbyte. Fonden har genom sin direkta anknytning till riksdagen en unik ställning som kontaktorgan mellan politiker och forskare.

Balansräkning

per den 31 december 1980 och 1981

	1980	1981
<i>Tillgångar</i>		
Obligationer	684 352 000:—	684 312 000:—
Checkräkning i riksbanken	26 151 350:—	4 190 332:12
Särskild räkning i riksbanken	—:—	33 775 000:—
Postgiro	3 911:46	26 518:99
Kassa	500:—	500:—
Summa kronor	710 507 761:46	722 304 351:11
<i>Skulder</i>		
Obligationers värderingskonto	646 332 995:96	646 086 995:96
Beviljade, ej utbetalda anslag	23 298 229:07	25 373 324:05
Innehållen skatt	55 534:—	47 335:—
För pensionsavgifter m. m. reserverade medel	1 691 959:65	1 691 959:65
Forskningsmedel för kommande år	39 129 042:78	49 104 736:45
varav		
ej disponerade medel	(7 956:11)	(597 658:78)
ej utnyttjade anslag	(144 923:84)	(363 361:31)
disponibla medel	(38 976 162:83)	(48 143 716:36)
Summa kronor	710 507 761:46	722 304 351:11

Resultaträkning

	1980	1981
<i>Intäkter</i>		
Räntor på obligationer	39 889 976:95	46 891 219:—
Övriga räntor	1 461 002:37	3 834 570:30
Övriga intäkter	115 288:35	54 367:59
Summa kronor	41 466 267:67	50 780 156:89
<i>Kostnader</i>		
Förvaltningskostnader	1 483 771:96	1 614 907:72
Projektomkostnader	1 006 332:88	1 021 532:81
Summa kronor	2 490 104:84	2 636 440:53
Disponibla forskningsmedel	38 976 162:83	48 143 716:36

Specifikation av omkostnader för år 1981**A. Förvaltningskostnader**

1. Arvoden till styrelse o. arbetsgrupper ..	217 050:—	
2. Lönekostnader kansli	636 826:85	
3. Pensions- och sociala avgifter	354 111:—	
4. Sjuk- hälso- personalvårds- o. utbildnings- kostnader	6 478:44	
5. Reseersättningar	93 380:65	
6. Lokalkostnader	159 334:80	
7. Expenser	147 725:98	
varav		
inventarier	534:—	
telefon, post	26 927:81	
kopiering	71 675:—	
kontorsmateriel	18 791:17	
Övriga expenser	29 798:—	1 614 907:72

B. Projektomkostnader

1. Arvoden till sakkunniga	205 764:—	
2. Förvaltningsavgifter	650 655:10	
3. Konferenser	161 963:71	
4. Övrig information	3 150:—	1 021 532:81

En fortlöpande räkenskapsmässig granskning av fondens verksamhet och förvaltning har under året utförts av riksbankens revisionsavdelning. Externrevision har dessutom genomförts av företrädare för riksdagens revisorer. Verksamhetsberättelsen för fonden kommer också i enlighet med föreskrift i fondstadgarna att överlämnas till riksdagens revisorer.

Staffan Helmfrid

Lars Wohlin

Karin Flodström

Lars Gustafsson

Lars-Ingvar Sörenson

Gunnar Biörck

Einar Larsson

Linnea Hörlén

Torsten Hägerstrand

David Magnusson

Kai Siegbahn

Nils-Eric Svensson

Riksbankens jubileumsfond 1965–1981

I det följande presenteras under avsnitt A. (s. 10–51) sammanfattningar av projektplanerna för de nya forskningsprojekt som under 1981 beviljats anslag från fonden. Vidare redovisas under avsnitt B. (s. 52–57) vissa statistiska uppgifter rörande verksamheten 1965–1981.

A. Nya projekt som beviljats anslag år 1981**FÖRETAGSEKONOMI**

Bengt Sandkull

Dnr: 80/185 PL

Den cybernetiska revolutionen och människans frigörelse. En undersökning av arbetet och den nya tekniken

Projektet utgår från följande frågor: Vad är människans roll i ett samhälle där hennes överlevnad inte är beroende av att hon deltar i den materiella produktionen? Hur skall ett samhälles rikedom fördelas om den traditionella kopplingen mellan arbete och inkomst upphör? Vad är ett samhälles yttersta ekonomiska drivkraft när ökad produktion och maximal ekonomisk vinst inte längre är nödvändig som ledstjärna för den ekonomiska utvecklingen och dessutom inte möjligt med hänsyn till den ekologiska balansen?

Den "cybernetiska revolutionen", dvs. automatisering och datorisering av manuella och intellektuella aktiviteter, innebär en kraftfull rationalisering av arbetstillfällen. Här ligger en motsättning till strävanden om ett samhälle med full sysselsättning. Syftet med projektet är att undersöka förhållandet – motsättningarna – mellan arbetet och den nya tekniken med det svenska samhällets avtagande konkurrenskraft som ram. Ambitionen är att bidra med teoretisk omformulering av det s. k. arbetsmarknadsproblemet som kan vara vägledande för praktiskt handlande.

Projektets första fas omfattar dels en fortsatt idéhistorisk och teoretisk analys av de i sammanhanget viktiga begreppen (de grundläggande analytiska kategorierna är arbete, teknik och samhälle), dels en undersökning av den belägenhet som ett svenskt dataföretag (Datasaab) befinner sig

Bo Persson

Dnr: 81/69

Aktörer och strategier i avvecklingspelet

De svenska svårigheterna att handskas med avvecklingsproblem, och som bl. a. yttrar sig i mycket stora penningutgifter för såväl det offentliga som för näringslivet, kan till väsentlig del förklaras av att det saknas systematiserad kunskap härvidlag. Sådan kunskap kan bara insamlas lokalt under beaktande av att skeendet påverkas av aktörer med skilda värderingar och intressen och att de skilda agerandena i många fall har en sådan tyngd att de inte balanserar varandra, som ett mera makroekonomiskt perspektiv förutsätter. Den intressanta förändringen – eller icke-förändringen – görs, snarare än sker.

Mot denna bakgrund avser undersökningen att i ett antal fall identifiera aktörerna i sådana situationer då avveckling av en verksamhet är aktuell, och beskriva deras strategier för att påverka beslutsfattandet. Grundhypotesen är att dessa strategier är predicerbara. Vidare antas att väsentliga bidrag till teorin eller teorierna om ekonomisk tillväxt går att vinna genom ett forskningsintresse som i schumpeteriansk anda koncentrerar sig på "omvandlingens negativa komponent" med Erik Dahmén's ord. Ett sådant forskningsintresse har varit sparsamt förekommande såväl bland ekonomer som andra.

Den föreslagna forskningen skall ske inom ramen för ett forskningsprogram som är under uppbyggnad och vars titel är "Avveckling, utveckling, omveckling".

Viveka Linde

Dnr: 81/144

Småbarnsföräldrars beredskap inför nya konsumtionsbehov

Bakgrund: En blivande barnfamilj ställs genom den förändring barnet innebär inför helt nya konsumtionsbehov inom följande områden: barnets kost, barnavårdsartiklar, kläder, utrustning etc. Föräldrarna söker information/kunskap mer eller mindre aktivt om hur dessa behov bäst tillfredsställs. Situationen präglas av osäkerhet.

En informations-/kunskapskälla utgörs av kommersiell reklam/information som påverkar nyblivna föräldrars kunskaper, attityder och beteenden. Forskningsprojektet delas upp i ett s. k. basprojekt och ett delprojekt I avseende speciellt småbarnsföräldrars beredskap inför kostvalet för ett nytt barn.

Syfte (basprojekt): Att skapa grundläggande kunskaper när det gäller småbarnsföräldrars beredskap inför nya konsumtionsbehov i samband med

ett nytt barn. Tonvikten ligger på attityd, kunskaps-, arbets- och annan resursmäss^{ig} beredskap kopplad till faktiskt beteende. Delprojekt I syftar till att undersöka motsvarande aspekter speciellt avseende kostvalet för ett nytt barn samt om och hur beredskap och beteende påverkas av kommersiell information.

Undersökningsproblem (basprojekt och delprojekt I): Att fastställa såväl faktisk beredskap, faktiskt beteende, graden och arten av kommersiell påverkan samt övriga orsaksmönster hos olika typer av föräldrar.

Metod: Delprojekt I avses inleda undersökningen med tvärsnittsstudier av 2 grupper om vardera 300 respondenter. Respondentgrupp I har barn i åldern 4–5 månader, grupp II i åldern 7–8 månader (åldrar då kostvalsproblem/möjligheter uppstår). Sluppmässigt rikstäckande OSU planeras. Undersökningsteknik: personliga intervjuer.

Metod-basprojektet: Då beredskap är en process som förändras över tiden planeras data inhämtas genom personliga intervjuer av samma respondenter (panel). Under en ettårsperiod intervjuas respondenterna i panelen fem gånger. Startpunkt blir antingen 1–2 månader före ett barns födelse om detta visar sig praktiskt/etiskt möjligt – annars så snart som möjligt efter födelsen. Intervjuerna är av djupkaraktär. Panelen beräknas brutto omfatta 120 respondenter (beräknat bortfall 20 st.). Urvalet bör göras i samråd med mödra-/barnavårdscentraler, förslagsvis i Göteborg.

Lars Oxelheim

Dnr: 81/176

Företagets beslut under valutaosäkerhet

Övergången till ett system med rörliga valutakurser har för företagen medfört ett nytt osäkerhetsmoment i form av löpande valutarisker utöver sedvanliga rörelse- och finansieringsrisker. Ökad utrikeshandel i kombination med ekonomisk politisk styrning har medfört ett växande valutaberoende med utlandet från 1974. Detta beroende har för många svenska företag blivit en dyrköpt erfarenhet under perioden 1974-1980.

Med bestående bytesbalansunderskott är det troligt att en ökad del av den framtida upplåningen utomlands måste ske genom företagen. Redan i samband med diskontohöjningen i januari 1980 angavs som ett skäl till åtstramningen av den svenska marknaden angelägenheten av att en ökad del av den framtida upplåningen måste ske genom näringslivet. Hur kommer då erfarenheterna av denna form av valutaberoende från perioden 1974-1980 att påverka möjligheterna att få företagen att under 1980-talet låna kapital utomlands till investeringar i Sverige?

Syftet med föreliggande projekt är att utifrån en omfattande empirisk undersökning av svenska företag kartlägga beslutsmekanismerna under valutaosäkerhet. Kartläggningen avser främst med vilka beslutsteoretiska

modeller och med vilka mål av operativ, taktisk och strategisk karaktär beslut fattas om valutadispositioner i svenska företag med den riskbild som skapats av sedan 1974 starkt fluktuerande valutakurser.

NATIONALEKONOMI

Ragnar Bentzel/Jan Södersten

Dnr: 81/150

Skattesystemets verkningar

Projektets syfte är att i form av tre delstudier analysera verkningarna av viktiga delar av det svenska skattesystemet.

Den första delstudien gäller effekterna av kapitalbeskattningen. En detaljerad kartläggning av kapitalbeskattningens struktur genomförs med bl. a. beräkningar av den effektiva skattebelastningen av kapitalinkomster från realinvesteringar av olika slag och inom olika delar av ekonomin. Beräkningarna bildar utgångspunkt för analyser dels av hur känsligt hushållssparandet är till sin volym och inriktning för avkastningen efter skatt, dels av vilken betydelse de skatte- och inflationsbetingade incitamenten till omfördelning av sparandeutbudet har för fördelningen av de reala investeringsresurserna.

Den andra delstudien gäller beskattningens kortsiktiga effekter på företagens prissättning. Studien avser dels bolagens nettovinstbeskattning, dels olika typer av bruttobeskattning som tas ut med företagen som skattesubjekt.

Den tredje delstudien gäller främst en jämförelse mellan inkomstbeskattningens och utgiftsbeskattningens fördelningsverkningar samt en undersökning av möjligheterna att kombinera olika delar av inkomst- och utgiftsbeskattningsprinciper i ett och samma skattesystem. Vidare undersöks möjligheterna att utan störningar och skatteorättvisa övergå från ett inkomstskattesystem till ett system med utgiftsskatt.

Gunnar Eliasson/Anders Klevmarken

Dnr: 81/151

Household Market and Non-Market Activities

Avsikten är att insamla och analysera data angående hushållens utbud av arbetskraft, tidsanvändning, inkomstförhållanden, utnyttjande av offentliga tjänster, konsumtionsutgifter och sparande. Tidigare har det inte varit möjligt att studera hur dessa olika aspekter på hushållets resurser och resursanvändning alla är beroende av varandra, eftersom det inte finns någon undersökning som innehåller alla dessa variabler för enskilda hushåll.

Datainsamlingen kommer att utformas så att detta projekt kan bli den första omgången i en framtida panelstudie med vars hjälp utvecklingen över tiden kan studeras. Resultaten kommer att bli en internationellt sett unik databank, tillgänglig även för andra forskare.

Utöver datainsamlingen kommer projektet att omfatta en ekonomisk analys av beroendet mellan hushållets utbud av arbetskraft och dess konsumtions- och fritidsaktiviteter bl. a. med avsikt att konstruera en mikrosimuleringsmodell för hushållssektorn som kan användas för att studera hur skillnader mellan hushåll och förändringar inom hushållssektorn påverkar och påverkas av ekonomin i övrigt. En annan väsentlig del av projektet är utveckling av goda mätmetoder i hushållssurveys samt forskning inom området "estimation av modeller från surveys" och därmed sammanhängande designfrågor.

Projektet kommer att genomföras i flera steg. Det första året användes för uttestning av insamlingsmetodik och frågor med hjälp av en mindre förundersökning samt för utformning av huvudundersökningens urvalsdesign. Under år 2 genomföres en större intervjuundersökning av ett slumpmässigt urval av svenska hushåll. Data granskas, kodas och sammanställs med registerdata under år 3. Den ekonomiska analysen påbörjas redan i samband med utformningen av frågeformulär etc. och fullföljes år 3 och 4 när nya data blir färdiga.

Edgar L. Feige

Dnr: 81/162 PL

The Theory, Measurement, Causes and Implications of Sweden's "Unobserved Sector"

The purpose of the proposed project is to undertake an intensive investigation of Sweden's "unobserved" economy. My recent research on the United States suggests, that the growth of the unobserved sector has important implications for the following interrelated issues: (1) The reliability of official government statistics; (2) Macroeconomic developments including inflation, unemployment, growth in real output and productivity trends; (3) The true distribution of income; (4) Allocative efficiency; (5) Forecasting from conventional macroeconomic models; (6) The erosion of the tax base; (7) The growing trend of political alienation and the social erosion of moral standards; (8) Legal, psychological, political and social aspects of the problem of taxation enforcement, social regulation and protection of privacy.

The proposed research aims to elaborate the theoretical implications of the growth of the "unobserved" sector; to critically evaluate the existing literature on the subject; to develop and evaluate alternative methods for estimating its size and growth rate over time; to construct temporal estimates

for Sweden, and to use these estimates to test the hypotheses implied by the theory and to investigate the causes and consequences of the phenomenon as related to the aforementioned issues. The methods and format of the United States study will be systematically adjusted to reflect the particular institutional aspects of the Swedish situation and thus to serve as a prototype for the Swedish study. Sweden provides an ideal "laboratory" for such an investigation, given its: excellent data base; high tax rates; a concerned and cooperative administrative bureaucracy and academic establishment in the social sciences and a history of political and social cohesiveness. It is hoped that a successful study of Sweden can later be combined with similar studies in other European economies so as to permit the further testing of the thesis in the context of a rich temporal cross-country data base.

Roland Artle

Dnr: 81/164

The Economics of An Aging Population. The Case of Sweden, 1960-1980

Projektet har en mikromodel och en makromodel. På mikronivån är studiens centrala begrepp, och på sätt och vis organiserande princip, "the retirement decision", dvs. individens beslutfattande om övergång från yrkesarbete till pensionsstatus. Med anknytning till detta begrepp kommer ett antal hypoteser att formuleras och testas. Testningen kommer i huvudsak att baseras på två statistiska underlag som kommer att framtas i SCB:s regi. Det ena avser en longitudinell statistik rörande de individer som år 1970 fyllde 60 år. Det andra är tillbakablickande och avser de individer som under år 1980 pensionerades.

På makronivån kommer studien att som viktig arbetshypotes ha följande: Det finns en betydelsefull arbetskraftsreserv bland pensionerade människor i Sverige. Förutsatt att studien kan påvisa att en sådan arbetskraftspotential finns, uppstår frågan: Kan, och bör, denna arbetskraftsreserv helt eller delvis mobiliseras? Det är en fråga som på det ekonomiska planet bl. a. sammanhänger med valet mellan fritid och arbete. Men det är också en fråga som utöver ekonomiska överväganden har vidare politiska och sociala implikationer. Projektet syftar till att på olika sätt och i olika former belysa och analysera denna och närliggande frågor. En preliminär kalkyl som bygger på ett antagande om oförändrad sysselsättningsgrad bland äldre män sedan början av 1960-talet och ett samtidigt antagande om att äldre kvinnor följt trenden bland yngre kvinnor beträffande sysselsättningsgrad, ger följande resultat: Sveriges nationalprodukt och nationalinkomst skulle i dag vara ca 10 % högre än vad den faktiskt är. Samtidigt skulle det löpande underskottet i statsbudgeten ha blivit väsentligt mindre.

KULTURGEOGRAFI

Björn Berglund

Dnr: 81/59

*Kulturlandskapet under 6 000 år**En tvärvetenskaplig studie av människan och landskapet i en sydsvensk bygd*

Projektet har tillkommit efter omfattande tvärvetenskapliga diskussioner vid Lunds universitet, initierade av den konferens, "Människan, kulturlandskapet och framtiden", som Kungliga Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien anordnade i februari 1979. Syftet är att beskriva *landskapet* och de *förändringar* som det genomgått sedan jordbruket infördes för ca 6 000 år sedan. Arbetet bedrivs i ett efter noggranna överväganden utvalt område i Sydsverige (Ystadsområdet). Genom tvärvetenskapligt samarbete skall en fördjupad helhetsbild skapas av förändringarnas *orsaker* – hur växelverkan har fungerat mellan *människan*, *hennes yttre miljö* (markanvändning, vegetation, djurliv, produktion etc.) och *hennes sociala miljö* (befolkningsutveckling, samhällsstruktur, ekonomi, teknologi etc.). Projektet inleds med ett ettårigt programskede, fortsättes med delundersökningar med rapportering, varefter det avslutas med två års fördjupningsstudier, vilkas inriktning delvis avgörs av vad det tidigare arbetet givit. Utöver de grundläggande vetenskapliga rapporter, som utarbetas, skall en syntes i för allmänheten läsbar form göras, där det sydsvenska kulturlandskapet genom tiderna (med undersökningsområdet som utgångspunkt) behandlas på liknande sätt som planeras för Luleälv- och Upplandsprojekten. Projektet är uppdelat på delundersökningar med huvudansvariga vid olika institutioner. En kronologiskt genomgående stomme för beskrivningen av landskapsutvecklingen ges av huvudsakligen kvartärbiologiskt inriktade undersökningar. Övriga delundersökningar behandlar avgränsade skeden i landskapets utveckling.

Ingrid Liljenäs

Dnr: 81/139 PL

Småföretagens utvecklingsbetingelser i mindre orter

Det övergripande syftet med föreliggande forskning är att kartlägga och analysera samspelet mellan småföretag och den omgivande lokala miljön. Projektet syftar bl. a. till att analysera hur småföretagen aktivt kan bidra till att förbättra företagsmiljön och sysselsättningsgraden på lokaliseringsorten. Vidare är syftet att klarlägga och analysera myndigheternas, de centrala, regionala och lokala, möjligheter att förbättra företagens verksamhet på små orter samt att analysera vilka egenskaper hos företagen, den lokala miljön och myndighetsinitierade åtgärder, som är centrala, då livskraftiga miljöer

skapas. Målsättningen är att utveckla en beskrivningsmodell, som inbegriper de centrala faktorerna vid samspelet mellan företag och omgivande lokal miljö. Denna bör kunna användas av såväl stat som kommun vid bedömning av effekterna vid framtida industriinvesteringar och industrilokaliseringar.

Torvald Gerger

Dnr: 81/145

Sociala processer och rumslig förändring i Sverige 1700–2000

Huvudmålet med projektet är att i samarbete med den Demografiska databasen i Umeå skapa ett datorbaserat informationssystem för socialgeografiskt, historiskt inriktade studier. Det individbaserade systemet skall omfatta en större region och bygga på den svenska folkbokföringen och lantmäteriakterna. Vidare skall det göras tillgängligt för olika kategorier forskare. Projektet är uppdelat i ett antal etapper:

1. Systemutveckling

Att vidareutveckla informationssystemet Människa–Landskap för Locknevi till dels ett forsknings- och undervisningslaboratorium, dels en modell för den större regionen – centrala Östergötland.

2. Vetenskapliga uppgifter

Locknevisystemet skall prövas och utvecklas med hjälp av några forskningsuppgifter. De arbetsuppgifter, som fanns i 1800-talets agrara samhälle, skall beskrivas. Arbetstillfällenas variation bl. a. med brukningsenheternas storlek och ägoförhållanden samt beroende av skiftesverksamheten och barnarbete skall analyseras. Vidare skall skiftesepoken i Sverige skildras. Dess effekter på markanvändningen samt på den besuttna och obesuttna befolkningens villkor i och med skiftenas genomförande skall undersökas bl. a. med utgångspunkt i besuttenhetsgrad, resurstillgång, familjeförhållanden och geografisk rörlighet.

3. Datainsamling och bearbetning – centrala Östergötland

I ett utvidgat samarbete med den Demografiska databasen i Umeå skall projektet ansvara för den vetenskapliga ledningen av excerpering och registrering av landskapsbeskrivande data.

Projektets betydelse ligger inom följande områden:

1. Kunskaperna om samhälleliga processer i ett långtidsperspektiv ökar.
2. En teoretisk och metodisk fördjupning sker av studier på individnivå.
3. Tillgängligheten till samt vården av stora datamängder ökar.

Claes Göran Alvstam

Dnr: 81/204

Sektorplanering i en socialistisk ekonomi

Projektets syfte är att på grundval av empiriskt material som tidigare publicerats inom ett stort forskningsprojekt om transporter, gruvbrytning, stålproduktion, energiförsörjning och varvsindustri i Polen sammanställa ett större arbete med den preliminära titeln:

Sectoral planning in socialist economies – The polish experience

I arbetet behandlas planeringens institutionella organisation inom de studerade sektorerna, planeringsgenomförande och uppnådda resultat. En grundläggande arbetshypotes har varit att det är först på sektorsnivå som detaljerade studier av den centrala planeringens organisation och genomförande kan bli meningsfulla. De valda sektorerna är samtliga att betrakta som de mest centrala och omskrivna i den ekonomiska debatten i Östeuropa. Transportsektorn, tillsammans med jordbrukssektorn hör till de mest försummade områdena i de socialistiska ländernas hittillsvarande ekonomiska planering. Underinvesteringarna inom transportsektorn är nu en hämmande faktor för hela näringslivsutvecklingen. Samtidigt har i tidigare genomfört arbete framkommit att omfattande överinvesteringar har gjorts i bl. a. stålindustrin.

Arbetet syftar även till att i Sverige skapa en djupare förståelse för den svåra ekonomiska kris som Polen f. n. genomgår, samt att bidra till att värdera centralplaneringens effektivitet i socialistiska ekonomier.

SOCIOLOGI/SOCIALANTROPOLOGI

Karl Erik Rosengren

Dnr: 81/58 PL

Mediakult

Forskningsprogrammet Kulturindikatorer, som sedan 1976 drives med stöd av RJ, närmar sig nu sin avslutning. Väsentliga aspekter av utvecklingen inom efterkrigstidens svenska kulturklimat har kunnat mätas med hjälp av de inom forskningsprogrammet konstruerade kulturindikatorerna. Forskningsprogrammet får alltså betecknas som framgångsrikt, och tre naturliga utvecklingslinjer anmäler sig.

1. En uppföljning av de bästa serierna av kulturindikatorer.
2. En utveckling av kulturindikatorer baserade på TV-material.
3. En utvidgning till individorienterade kulturindikatormått.

Kultur är ett makrofenomen, ett samhällsligt fenomen som på mikronivå internaliseras i samhällets individuella medlemmar. Den makroorienterade forskningen inom Kulturindikatorprogrammet kompletteras därför lämpli-

gen med en individorienterad ansats. Individorienterade mått, motsvarande de redan konstruerade kulturindikatorerna och möjliga att använda i efterhand rutinmässiga, regelbundet återkommande surveyundersökningar måste därför konstrueras. Därefter kan man bygga upp parallella serier av makro- och mikroindikatorer, möjliga att jämföra med varandra. Det blir då möjligt att relatera mikro- och makronivåerna direkt till varandra. Projektet gäller ett förberedande arbete längs dessa linjer, och bygger på erfarenheter även från det individorienterade Mediapanelprogrammet. Förberedelsearbetet skall omfatta bl. a. en litteraturgenomgång baserad på en extensiv on-linesökning av relevanta databaser.

Kjell Nowak

Dnr: 81/68 PL

Televisionens idévärld

Skiss till ett kulturvetenskapligt forskningsprogram

Massmedierna har i vår tid fått en växande betydelse på alla samhällsområden. Bland massmedierna intar televisionen den centrala platsen i människors tillvaro. En viktig sida av televisionens roll i samhället är att dess innehåll utgör en källa till gemensamma erfarenheter för stora delar av befolkningen. Människornas gemensamma erfarenheter, kunskaper, värderingar etc. bildar grunden i ett samhälles kultur, och televisionens idéinnehåll bidrar ständigt till att forma kulturen i denna mening. Samtidigt är TV-innehållet i sig ett uttryck för den rådande kulturen, det ger en bild av vad som existerar, vad som är viktigt, vad som är rätt och vad som är gott. Systematiska studier av televisionens samlade utbud kan därför ge kunskap om och förståelse av såväl grundläggande drag i vår kultur som de kulturella förändringarnas förlopp.

Det planerade forskningsprogrammet har idémässigt nära anknytning till programmet Kulturindikatorer: Svensk symbolmiljö 1945–1975. Det kan i flera avseenden ses som en utvidgning och vidareutveckling av tankegångar i det delprojekt om ideologi och retorik i reklam som två av de sökande där svarat för. Fyra forskare med olika ämnesbakgrund deltar i planeringsarbetet, vilket består av fyra delstudier. En utgår från en grundläggande *moralvetenskaplig* distinktion mellan deontologiska och teleologiska normsystem och tillämpar den på olika typer av handlingar i TV-innehållet. En annan studie söker kartlägga förekomsten av socioekonomiska grupper och analysera vilka *sociala perspektiv* som anläggs. Den tredje studien är av *språksociologisk karaktär* och syftar till att beskriva språkliga skillnader mellan olika kategorier av personer som förekommer i TV-utbudet. En fjärde studie, slutligen, gäller skildringen av *barnen i TV*, såväl vuxenprogram som barnprogram. Undersökningsvariablerna är i flera fall gemensamma och arbetet genomförs i nära samarbete mellan de fyra forskarna.

Rita Liljeström

Dnr: 81/127

Långsiktiga effekter av försöksverksamhet med kvinnor i "mansarbete"
En studie av strukturella betingelser och könssegregation

Runt mitten av 1970-talet företogs svensk arbetsmarknads mest uppmärksammade försök att i jämställdhetssyfte anställa kvinnor på traditionellt mansarbete; Kristianstadsförsöket som startade 1973 och televerkets s. k. BRYT-försök från 1976. Båda försöken utvärderades i samband med att försöksverksamheten upphörde 1975 resp. 1977–1978. Mot bakgrund av den uppmärksamhet försöken tilldrog sig, tillkomsten av jämställdhetsavtal (1977) och lag om att arbetsgivare skall arbeta aktivt för jämställdhet (1980), torde det vara av stort praktiskt intresse att veta vad jämställdhetsinsatserna givit för bestående resultat och vad försöksverksamhet av detta slag får för resultat när åtgärderna skall ingå i den reguljära verksamheten. Vid sidan av ett praktiskt kunskapsintresse finns ett teoretiskt. Svenska erfarenheter med kvinnor i mansarbete finns ej sammanställda och kunskapen om könssegrerande processer är än så länge utvecklad. Projektet ger goda möjligheter till kunskapsutveckling på ett tämligen outforskat område och beräknas vara slutfört 1983-06-30.

Kettil Bruun

Dnr: 81/215

Studier i svensk alkoholpolitik

Följande delprojekt ingår i projektet:

1. Svenska alkoholförhållanden i nordiskt och internationellt perspektiv.
2. Aktörer och intressen i svensk alkoholpolitik.
3. Det alkoholpolitiska opinionsklimatet.
4. Det svenska vårdssystemet – ett alternativ till alkoholpolitiken?

Vid sidan av dessa programpunkter som är klart relaterade till varandra och avser att utgöra en helhet, finns det ytterligare två problem, vilka är angelägna och som om möjligt också skall belysas.

5. Alkoholvanor, alkoholpolitik och invandrare.
6. Psykofarmaka i patientperspektiv.

Dessa två sistnämnda punkter förutsätter särskild planering, varefter det blir möjligt att avgöra om de kan tas med i programmet eller ej.

Perioden som berörs finns ej angiven eftersom den varierar från studie till studie. Fastän rubrikerna är alkoholcentrerade, måste studierna knytas till en generell samhällsutveckling och till utvecklingen av alkoholvanorna. Dessa kopplingar måste dock främst ske med stöd av redan utförd forskning.

Insamling av nya data bygger i främsta rummet på publicerade studier, statistik och arkivmaterial. Sådana data kompletteras med intervjuer av nyckelpersoner och vid behov med enkla surveydata (typ Sifos omnibus).

STATSKUNSKAP

Ian Budge

Dnr: 81/6

European consortium for political research (ECPR)

The European Consortium for Political Research was founded in 1970 as an institution designed to link centres of teaching and research in political science. It is currently (January 1981) composed of 105 member institutions in fifteen European countries. Its programme of activities is very diversified and it provides by far the most active institutional arrangement for collaboration among European political scientists. Its programme of Workshops includes a yearly Joint Session of Workshops to which upwards of 300 participants come and discuss papers; it has yearly Summer Schools in Data Analysis which attract over 175 younger scholars; and it has engaged in a wide variety of publications based on the findings of its Research Groups and on papers commissioned for Workshops, as well as on teaching aids in a variety of fields.

Within this broad framework, the Research Programme of the ECPR focusses on the study of Problems of Western European Government on a crossnational basis. The changes which have taken place in Western European societies in the last few decades have made it imperative that we should assess and re-analyse the constitutional model under which our societies have so far operated.

Jan Åke Dellenbrant

Dnr: 81/57

Regional planering i Sovjetunionen

I forskningsprojektet Regional planering i Sovjetunionen skall *planering avseende social och ekonomisk utveckling* i Sovjetunionens olika regioner behandlas. Den regionala planeringen studeras ur ett *statsvetenskapligt perspektiv* varvid särskilt följande områden uppmärksammas: 1) Den regionala planeringens organisation, 2) Beslutsfattandet inom planeringshierarkin, 3) Intressegruppers roll som kanaler för extern påverkan på planeringssystemet. I ett vidare perspektiv behandlas frågan om vilken roll planeringen spelar för den *politiska stabiliteten* i Sovjetunionen.

Undersökningen fokuserar särskilt tre geografiska områden, *Sibirien*,

Centralasien och Baltikum. Utifrån aktuell västlig och sovjetisk teori avseende regional utveckling kommer förändringar i den förda politiken gentemot dessa regioner att behandlas. Projektet ingår som en del i ett planerat *nordiskt forskningssamarbete* på öststatsforskningens område.

Under lång tid har studiet av öststaterna koncentrerats till frågor kring den centrala ledningens funktion. Den *regionala administrativa nivån* har hittills uppmärksamats obetydligt i internationell forskning. Genom den regionala inriktningen kan detta projekt komma att utgöra ett *viktigt bidrag till teori- och metodutvecklingen* på öststatsstudiernas område.

Projektets resultat kommer att vara av värde för den *svenska bedömningen av Sovjetunionens agerande* på olika områden. De sovjetiska erfarenheterna av regional planering kan också komma att vara av betydelse för studiet av motsvarande *svenska problem*, inom exempelvis glesbygdsregionerna.

Håkan Magnusson

Dnr: 81/67

Den kommunala budgetprocessen i en stagnerande ekonomi

Projektets huvudobjekt är den kommunala budgeten och budgetprocessen. Utgångspunkten för projektet är dels en väletablerad teori om budgetprocessen, dels den nya ekonomiska situationen för kommunerna. Den dominerande föreställningen om budgetprocessen är att beslutsfattandet är inkrementalistiskt och att förändringarna i budgeten från ett år till ett annat är marginella och huvudsakligen en utökning av tidigare verksamhet. Budgetarbetet associerar enligt dessa forskningsresultat mer till automatik än till en problem- och konfliktfylld beslutsprocess.

Projektets syfte är att pröva huruvida denna bild av budgetprocessen är riktig och framför allt besvara frågan: vad händer i budgetprocessen då den ekonomiska tillväxten förbyts i stagnation?

Den empiriska undersökningen arbetar med tre typer av material. Under år 1 analyseras budgetmaterial från olika stadier i den kommunala budgetprocessen. Vilka förändringar sker i processen från nämndernas anslagsäskanden till fullmäktiges beslut under ett givet år? Vilka förändringar sker i budgeten från ett år till ett annat och vilka förändringar sker mellan flerårsplan och årsbudget? År 2 genomföres en enkätundersökning med politiskt förtroendevalda och tjänstemän. Under samtliga år kommer budgetprocessen att följas mer i detalj i ett mindre antal kommuner. År 3 slutföres analysen och avrapporteras projektet.

Dick Ramström

Dnr: 81/91

Svensk samhällsförvaltning i omdaning – en ansats till en integrerande forskningsprocess

I september 1980 anordnade Statskonsult Organisation AB, i samverkan med ett antal forskningsråd och "förvaltningsbetjänande" myndigheter ett symposium om "den gränslösa samhällsförvaltningen". I symposiet deltog ett 70-tal befattningshavare valda från olika vetenskapliga discipliner samt från förvaltningens, det politiska systemets, massmedias och skönlitteraturrens världar.

De föredrag, belysande olika förvaltningsproblem, som hölls vid symposiet, liksom referat från olika workshops, har bearbetats och sammanställts i en symposierapport. Projektet avser att "vidareförädla" detta material för publicering, samt att på grundval av en tolkning och analys av de erhållna bidragen söka få till stånd en helhetsbild av problematiken inom samhällsförvaltningens område. En tvärfacklig ansats eftersträvas, vad avser relationerna såväl mellan olika discipliner som mellan teori och tillämpning. Arbetet skall bedrivas dels genom litteraturstudier, som möjliggör en "prövning" av det empiriska material som symposiebidragen utgör på olika teoretiska föreställningsramar, dels genom intervjuer och gemensamma seminarier med symposiedeltagare samt andra för problemområdet aktuella befattningshavare.

Bertil Dunér

Dnr: 81/155

Yttre militär inblandning i inbördeskrig

Projektet avser att undersöka hur utomstående makter har intervenerat militärt i inbördeskrig sedan det andra världskrigets slut och i första hand under de senaste två decennierna. Syftet är att vinna mer generell kunskap om själva interventionsförloppet, dvs. om hur den yttre inblandningen inleds och tilltar. Inblandning tas här i en vid bemärkelse; inte bara invasion av stridande förband, marinblockader och liknande avses utan även vapenförsörjning utifrån, militär utbildning och rådgivning, rekrytering av legosoldater etc.

Forskning härom har stor inomvetenskaplig relevans. Det finns ett erkänt behov av forskning som inte bara analyserar enskilda fall utan som blottlägger övergripande mönster. Vidare kan projektet bidra till att ge ett förbättrat underlag för politisk debatt och opinionsbildning liksom för säkerhetspolitisk planering.

Projektet ställer frågor om vilka stater som ingriper militärt i inbördeskrig

och vilka instrument som då kommer till användning. Speciellt analyseras risken för att allt fler intervenerare engageras och att inblandningens nivå ökar liksom risken för spridning utanför den ursprungliga konfliktens ram.

Vid urvalet av konflikter anknyts till Correlates of War Project i Ann Arbor. Detta upptar ett 25-tal inbördeskrig för 1960- och 1970-talen. Data om inblandning fås ur öppna källor, företrädesvis monografier över de enskilda konflikterna men även ur arkiv, årsböcker etc.

Karl-Göran Algotsson

Dnr: 81/171 PL

Debatten om grundläggande fri- och rättigheter under 1970-talet

Syftet med undersökningen är att klarlägga ståndpunkter och argument hos aktörerna i debatten under 1970-talet om en grundlagsreglering av de grundläggande fri- och rättigheterna. Aktörerna har främst varit politiska partier, intresseorganisationer, förvaltningsmyndigheter och domstolar. En frågeställning beträffande aktörernas ståndpunkter rör omfattningen av rättighetsskyddet: vilka rättigheter skall på något sätt grundlagsfästas? Beror olika uppfattningar i denna fråga på olika ståndpunkter i spörsmålet om vilka rättigheter medborgarna faktiskt bör ha i vårt samhälle? Ett annat problem aktörerna haft att ta ställning till rör rättighetsskyddets styrka: skall det krävas ett särskilt försvarande förfarande i riksdagen, t. ex. beslut med kvalificerad majoritet, vid stiftande av rättighetsbegränsande lag? Här kommer också frågorna om lagrådets roll och om myndigheternas lagprövning in. Beträffande aktörernas argument för sina ståndpunkter gäller det att utreda hur aktörerna ser på problemet om folkviljan, manifesterad i riksdagens majoritet, skall vara suverän eller om folksuveräniteten skall inskränkas genom olika fri- och rättigheter för individerna. Även spörsmålet om planhushållning contra laissez-faire är av betydelse när aktörerna skall ta ställning till frågan om en grundlagsreglering av fri- och rättigheterna. Den forskning som tidigare förekommit om de grundläggande fri- och rättigheterna har främst bedrivits av jurister och har avsett ett klarläggande av rättsläget. Denna undersökning vill göra den politiska debatten till föremål för en analys.

Leif Johansson

Dnr: 81/209

Pionjärer, efterföljare och avvaktare. En studie av kommunalpolitiska innovationer och deras spridning

Projektet avser en analys av kommunal serviceutbyggnad sedd ur ett innovations- och diffusionsperspektiv. Ansatsen innebär en undersökning av förekomsten av generella mönster för hur ett antal innovationer ("nyheter") inom det kommunala verksamhetsområdet har anammats och spritts bland landets kommuner. Frågorna om vilka faktorer som påverkar kommunens innovationsbenägenhet samt den hastighet med vilken innovationerna sprids analyseras mot bakgrund av tre olika typer av förklaringsfaktorer: 1 egenskaper hos innovationen, 2 egenskaper hos innovatören (kommunen) samt 3 aktivitet hos förändringsagenter. Projektet genomförs dels som en makrostudie med massdataansats och analys av samtliga svenska kommuner, dels som en serie fallstudier vars syfte är att granska vad som kännetecknar innovativa resp. icke-innovativa kommunala miljöer. Därvid ställs kommunikations- och beslutsprocessstudier i centrum för analysen.

INFORMATIONSBEHANDLING

Torsten Österman

Dnr: 79/222

Kärnkraftsfrågan 1973 – 1980; En studie i opinionsbildning

Information kommuniceras i dag i en mångfald och med en intensitet och hastighet som ställer människan med sina begränsade intellektuella resurser och begränsade "engagemangskapital" i en unik och omöjlig situation. Hon kan inte omfatta all denna information. Vi är i huvudsak okunniga om hur vår tids generation medborgare fungerar i en sådan situation och vilka konsekvenser det får.

Avsikten med detta projekt är att bidra till mer kunskap om hur medborgarna hanterar information och tar ställning inom den politiska opinionsbildningens område.

Dels syftar projektet till att formulera och empiriskt pröva en rad hypoteser och teoretiska resonemang som emanerat ur verksamheten inom en begränsad krets forskare under 70-talet, dels avser det att redovisa resultat ur en betydande del av ett datamaterial som mött stort intresse. Materialet består av en serie surveyundersökningar, där ett hundratal frågeindikatorer rörande energipolitiska spörsmål upprepats vid tio tillfällen under perioden 1973-1980. Mätserien ger möjligheter att studera långtidsförändringar av kunskaper, attityder och beteenden inom en politisk stridsfråga och äger i just dessa avseenden ett värde som troligen saknar motsvarighet.

PEDAGOGIK/PSYKOLOGI

Ola Svenson

Dnr: 81/38 PL

Ekonomi och psykologi: Ett planeringsprojekt

Projektet avser en undersökning av möjligheterna att planera ett mer omfattande forskningsprojekt. Detta skall ha till syfte att integrera psykologiskt och ekonomiskt tänkande, att belysa rimligheten av implicita och explicita antaganden om människor som ingår i ekonomisk teori och är av psykologisk art samt att undersöka ekonomiska agents bedömningar och beslutsfattande rörande ekonomiska och andra *ekonomiskt* betydelsefulla skeenden. Detta projekt omfattar alltså i sin helhet en planeringsfas under vilken problemområdet kommer att struktureras och belysas med hjälp av redan befintliga psykologiska resultat och eventuellt viss empirisk forskning (dock i mycket begränsad omfattning). Arbetet mynnar ut i en planering av vilka väsentliga och forskningsbara problem som bör kunna angripas empiriskt för att i skenet av ny beteendevetenskaplig kunskap öka vår förståelse av ekonomiska skeenden i samhället. Trots att man inte i nuvarande skede kan säga något om hur den slutliga struktureringen av problemområdet kommer att se ut, kan man förvänta sig att tidsdimensionen och då främst framtiden kommer att vara ett centralt tema. Ett annat sådant tema blir förmodligen ekonomiska agents sätt att fatta beslut. Det är sökandens förhoppning att detta projekt genom dess tvärvetenskapliga karaktär skall främja vår kunskap om samhället ur såväl ekonomisk som psykologisk synvinkel.

Berndt Brehmer

Dnr: 81/63

Cognition and aging: Learning, memory and world knowledge

The major task of the research program is threefold: (1) To study memory processes in relation to age, employing measures that tap "knowledge actualization", i. e., knowledge and information that is relatively permanent and has not been studied specifically for experimental remembering; (2) to relate assessment of everyday memory functioning to memory test performance, by examining the self-assessment/test performance relationship; and (3) memory assessment in clinical work with the elderly, with the aim of developing adequate testing devices to be applied eventually as intervention strategies. The need for a comprehensive memory battery, including self-assessment questionnaires, dominates the first two years of the research endeavor. The third year centers on developing a valid memory battery appropriate for testing the elderly. This means a clinical memory battery

comprised of tasks with clear behavioral analogues that can be validated in terms of everyday behavior and translated into meaningful intervention strategies. These objectives will be carried out within a contextual framework, an approach we believe is likely to provide a useful basis for a fuller understanding, of adult learning and memory. Finally, a contextual approach is relativistic; emphasis is placed on the need for pluralism in theory and method.

Lars Henric Ekstrand

Dnr: 81/93 PL

Emigrationsprocessen – dess psykologiska och socialpsykologiska följder för första och andra generationens invandrare

Projektets syfte är att, genom kvantitativa och kvalitativa mätningar, kartlägga och analysera emigrationens psykologiska följder för första och andra generationens invandrare. Både i svenska och internationella undersökningar har man påvisat vissa samband mellan emigration och psykisk ohälsa i såväl första som andra generationen. Arten av dessa samband har dock ännu inte utretts, varken i Sverige eller utomlands. En sådan utredning skulle kunna tillföra samhällsplanerare och beslutsfattare ett viktigt faktaunderlag för samhällsinsatser exempelvis inom bostadsplanering, barnomsorg och skola.

Metoder för projektets genomförande kan indelas i tre huvudmoment:

1. Utarbetande av test, intervjuer och standardiserande frågor rörande anpassningsprocessen på basis av den teoretiska analys som genomförts med utgångspunkt från explorativa studier och föreliggande svensk och internationell forskning på området.
2. En kvantitativ datainsamling med frågeformulär till en större grupp invandrare av första och andra generationen, samt till motsvarande svenska kontrollgrupper.
3. En kvalitativ datainsamling bestående av bl. a. djupintervjuer och andra projektiva test, till en mindre grupp invandrare av första och andra generationen samt till motsvarande svenska kontrollgrupper.

Gunnar Jansson

Dnr: 81/96 PL

Synsvagas förflytningsproblem

Synsvagas förflytningsproblem har hittills inte uppmärksammats i så stor

omfattning, varken i Sverige eller internationellt, men insikten om behovet av forskning om dessa problem har ökat under det senaste decenniet. Projektets syfte är att undersöka vilka möjligheter och begränsningar olika slag och grad av synrester innebär för förflyttningen, dels utan hjälpmedel, dels med de hjälpmedel som nu finns eller kommer fram i anslutning till projektet. Av särskilt intresse är hjälpmedel som påverkar stimuleringens spridning över näthinnan. Projektet genomförs med metodik som utarbetats inom två tidigare projekt, Förflyttningshjälpmedel för synskadade och Visuell information vid aktiv förflyttning. Försökspersonernas förflyttning studeras i situationer som representerar olika aspekter av normal förflyttning, varvid deras rörelsebanor inregistreras och analyseras i olika hänseenden. Resultatet har både teoretiskt och praktiskt intresse. Teoretiskt belyser det bl. a. diskussionen om möjligheten av två olika visuella system, ett för "var" och ett för "vad". Ur praktisk synpunkt kan det utgöra en bakgrund för framtagning och användning av olika hjälpmedel liksom för utformningen av träning av synsvaga i förflyttningsteknik.

Knut Larsson

Dnr: 81/98

Arbetsuppgifter för hörapparatbärare: En modell för subjektiv utvärdering av hörapparater

Personer som i vuxen ålder drabbas av hörselskada har ofta svårt att anpassa sig till att bära hörapparat. I litteraturen finns beskrivet en rad psykologiska metoder för att bedöma hörselskador och de handikapp de orsakar. När det gäller metoder för uppföljning och utvärdering av hörapparaternas funktion är litteraturen däremot sparsam. Modeller saknas för systematisk helhetsbedömning av hur hörapparaterna fungerar i den individuella vardagsmiljön.

Det planerade projektet avser att utveckla ett antal, för hörapparatbärare relevanta, arbetsuppgifter, där patienternas egna resurser tas till vara genom att de själva, i sin hemmiljö, får göra systematiska bedömningar av hur hörapparaterna fungerar i olika lyssningsmiljöer.

Arbetsuppgifterna bör gälla bedömningar av såväl samtalssituationer, som viktiga småljud för omgivningskontroll, ljudkomfort och ljudigenkänning. Vidare bör göras en analys av vilka behov som styr individen, samt prioriteringsordningen bland dessa behov. Arbetsmaterialet är tänkt som ett instrument som kan användas såväl inom den kliniska verksamheten som vid forskningsmässigt studium av handikappspsykologiska aspekter eller hörapparat-anpassningsproblem. Hörapparatbärarnas egna uppgifter kan ligga till grund för inställning av hörapparat eller bestämning av rehabiliteringsprogram, ställa tydliga krav på aktiv medverkan från patienten, ge ökat intresse

och kunskap, samt ge en realistisk uppfattning om hörapparater som tekniska hjälpmedel.

Projektet beräknas pågå till mitten av 1984.

Inga Elgqvist-Saltzman

Dnr: 81/108 PL

Kvinnorna i utbildningspolitiken – Ett 100-årsperspektiv på lärarinneutbildning i Kalmar län

Projektet syftar till att presentera ett forskningsprogram där lärarinneutbildning i Kalmar län analyseras i ett historiskt och i ett kvinnoteoretiskt perspektiv. Analyser planeras ur följande aspekter:

- utbildningsplanenivån
- studerandenivån
- skolnivå (konfrontation utbildningsideologi – den pedagogiska verkligheten i byskolor i Kalmar län)

Projektet avser också att undersöka möjligheterna till en komparativ studie – Kanada – Sverige.

Ingemar Wedman

Dnr: 81/131 PL

Fysisk aktivitet, hälsa och välbefinnande

Från skilda håll aviseras en starkare satsning på förebyggande åtgärder i syfte att förbättra hälsotillståndet hos allmänheten. En sådan satsning går hand i hand med uppfattningen att många problem i välbefinnande har sina rötter i en bristfällig livsföring.

När det gäller fysisk aktivitet tycks både lekmän och experter vara överens om att motion bidrar till en bättre hälsa och ett ökat välbefinnande. Som en följd av detta görs i dag satsningar från flera håll för att genom fysisk aktivitet påverka välbefinnandet. Fortfarande är emellertid kunskapen mycket begränsad om motionens effekter i mer precis mening och under vilka förutsättningar man kan förvänta att positiva välbefinnandeffekter uppnås. Forskningen på området är emellertid på frammarsch och fler intressanta resultat har redovisats under senare år.

Detta arbete avser att genom en vidareutveckling av en preliminär undersökningsplan skapa underlag för att inom ett större projekt behandla följande problemområden:

1. Hälso-, välbefinnande- och livsstilseffekter via regelbunden fysisk aktivitet

2. Förutsättningar, problem och motivation i anslutning till bedrivande av regelbunden fysisk aktivitet

3. Utbud, uppläggning och motiv för regelbunden fysisk aktivitet.

I förlängningen är syftet att klargöra hur fysisk aktivitet kan påverka hälsa och välbefinnande i positiv riktning och att ange rimliga förutsättningar för att så skall kunna ske.

Henry Montgomery

Dnr: 81/147 PL

Pengar och välbefinnande i det moderna välfärdssamhället

Ansökan avser planering av ett projekt där syftet är att kartlägga vilken roll individers privata ekonomi och förändringar i denna spelar för det subjektiva välbefinnandet för olika grupper av människor i vårt samhälle. Det finns många tecken som tyder på att pengar spelar en viktig roll även för människor i ett modernt välfärdssamhälle. Detta pekar på ett behov av att närmare klargöra vilken roll den personliga ekonomin spelar för välbefinnandet i ett sådant samhälle. I detta projekt är ambitionen att mer detaljerat än i tidigare forskning undersöka den ekonomiska standardens betydelse för människors välbefinnande. Detta sker genom att relatera olika typer av välbefinnandepplevelser bl. a. med avseende på upplevelsernas temporala förankring (det förflutna, nuet, framtiden) till olika funktioner pengar kan ha (möjliggöra konsumtion, skapa trygghet, vara värdemätare på ens arbetsinsats etc.). Projektet siktar också till metodutveckling när det gäller mätning av välbefinnande så att bättre kontroll fås över hur faktorer såsom anspråksnivå och social önskvärdhet påverkar individens bedömningar av sitt välbefinnande. Tanken är här bl. a. att ta hänsyn till hur individen definierar välbefinnande och att studera konkreta upplevelser hos individen under representativa tidsavsnitt av hans/hennes liv och analysera i vilken mån dessa upplevelser kan relateras till individens materiella/ekonomiska resurser.

Anders Lange

Dnr: 81/185 PL

Planering av empiriska studier inom projektet "Utveckling av en flerfaktorteori om etniska relationer i Sverige".

I boken "Etnisk diskriminering och social identitet", genomförs en systematisering av teorier och empirisk forskning om etniska "fördomar",

etnisk diskriminering, etniska stereotypier och social distans. I denna genomgång och analys framstår begreppen social/kollektiv/etnisk identitet som centrala teoretiska instrument och de underkastas därför en förhållandevis ingående analys. Representativ empirisk forskning om etnisk identifikation presenteras och analyseras. I bokens fjärde del analyseras fem teoretiska perspektiv i närbild och i sista kapitlet presenteras en ansats till en teoretisk syntes, en komplex "generativ" flerfaktor-flernivåmodell för analys och förklaring av etnisk diskriminering.

Modellen befinner sig på en relativt hög abstraktionsnivå och ett nödvändigt nästa steg är att härleda ett antal strategiskt valda empiriska frågeställningar och hypoteser, anpassade till svenska förhållanden, att undersökas i några olika men teoretiskt sammanhängande projekt.

JURIDIK

Joachim Nelhans

Dnr: 80/159

Rättsläget på arbetsmarknaden under kollektivavtalslöst tillstånd

Svenskt arbetsliv har sedan gammalt i stort sett reglerats genom att arbetsmarknadsparterna själva utan statsmakternas medverkan skapat de former som bäst ansetts gagna freden på arbetsmarknaden. Därvid har i största utsträckning sedvänja och bruk varit vägledande. Arbetsdomstolen har i sina domslut för det mesta låtit sig ledas av denna syn. Först på sistone har lagstiftaren intervenerat och skapat fasta regler. Emellertid har dessa dock uppluckrats genom dispositiva bestämmelser som medger att kollektivavtal får ersätta vissa lagnormer. Man kan dock säga att lagstiftaren kodifierat hittillsgällande sedvanerätt i många avseenden. Forskningen har begränsats till att omfatta situationen under tillfälligt kollektivavtalslöst tillstånd. Detta innebär att endast det rättsläget blir föremål för undersökning som gäller mellan två avtalsperioder.

Inom svensk doktrin och domstolspraxis har dessa problem ägnats föga uppmärksamhet.

Alfred Bexelius

Dnr: 80/206

Vad den förste JO såg och vad han uträttade (1810–1823)

I föreliggande arbete granskas hur den förste justitieombudsmannen, L. A. Mannerheim, fullgjorde sin uppgift att ha tillsyn "över lagarnas efterlevnad av domare och ämbetsmän" och att åtala dem som åsidosatt ämbetsplikt. Arbetet grundar sig på en genomgång av JO-ämbetets bevarade handlingar

från Mannerheims tid såsom JO, 1810–1823. JO:s tillsyn över hur myndigheterna fullgjorde sina uppgifter gav honom insyn i förhållandena på praktiskt taget alla områden inom samhällslivet. Redogörelsen för JO:s verksamhet ger därför samtidigt en klagörande bild av hur människorna hadedet vid nämnda tid, hur de kunde drabbas av en hårdhänt tillämpning av stränga lagar, hur de tyngdes av bördor till det allmänna och hur samhället saknade resurser att hjälpa behövande. Arbetet återger också hur ämbetsmännen såg på sina uppgifter och visar att myndigheterna vid nämnda tid, oaktat de ofta gjorde sig skyldiga till allvarliga fel och försummelser och brustit i tillbörlig hänsyn till den enskilde, likväl var medvetna om att de hade att verka i ett rättssamhälle.

Med tanke på att riksdagen tagit initiativ till och själv utformat JO-ämbetet synes det vara av allmänt intresse att frågan i vad mån ämbetets förste innehavare förverkligade riksdagens syfte med ämbetet blir belyst.

MEDICIN

Johan Cullberg

Dnr: 80/190 PL

Alkoholmissbruk i tidigt skede – En undersökning av 500 patienter med registrerat alkoholmissbruk som syftar till utveckling av behandlingsformer

Nackaproj. mottog under 1975–76 ca 500 patienter med alkoholmissbruk. Många av dem var unga, sökte psykiatrisk hjälp för första gången och hade en tämligen välfungerande social situation. Projektet syftar till att undersöka denna patientgrupp och särskilt den del som vid första kontakten hade lättare/ej långvarigt alkoholmissbruk, hur social situation och vårdutbud har betydelse för hur patienterna är rekryterade till den psykiatriska vården och där diagnostiserats och behandlas, samt behandlingens effekter efter fem år.

Fas I

Demografisk och social sammansättning. Kontakt med vårdorganisationen och grad av alkoholmissbruk. Avgörande faktorer för behandlingstyp. Vårdkonsumtion och särskilda konsumtionsmönster.

Undersökningens betydelse

Alkoholvården ligger på flera händer. Till skillnad från andra vårdinstitutioner som bedriver alkoholbehandling möter NP en grupp som kan betecknas som tidiga missbrukare, som man av erfarenhet vet att det finns förutsättningar att lyckas med i behandling. Det är av samhällsekonomiska

som vårdpolitiska skäl viktigt att erhålla kunskaper om hur alkoholmissbrukande patienter tidigt kan identifieras, och vilken behandling som skall ges till dessa.

Björn-Erik Roos

Dnr: 81/23

Utvärdering av metod för behandling av "klassiska" och massivt hetsätande anorexia nervosa-patienter

Bakgrund

Vid vuxenpsykiatriska kliniken, UAS, har utvecklats en metod för behandling av anorexia nervosa-patienter för vilka massivt hetsätande ofta utgör det mest dramatiska kliniska fenomenet. Behandlingen omfattar medicinsk behandling, dietkontroll, kroppsuppfattningsbehandling och individuell psykoterapi.

Målsättning

Att preliminärt utvärdera denna nya behandlingsmetod (någon enhetlig och väl etablerad metod saknas både i Sverige och utomlands) som under de senaste två åren använts för 38 patienter. Inom undersökningens ram räknar man även med att nå fram till arbetshypoteser rörande hur de olika komponenterna i metoden bidragit till utfallet.

Arbetsplan

De variabler som ligger till grund för utvärderingen har valts med utgångspunkt i de diagnostiska kriterier som anges i DSM-III. Kompletteringar har skett med sociala variabler och ett globalt mått på psykisk hälsa. De huvudsakliga metoderna för datainsamlingen kommer att vara patientintervjuer, material från journaler och diagnostiska rutiner, medicinska undersökningar och intervjuer med patienternas psykoterapeuter. Uppgifter om patienterna med avseende på de variabler som inte är direkt kvantifierbara kommer att inhämtas medelst skattningar i två steg. Dessa data ligger sedan till grund för en jämförelse av patienternas tillstånd före behandling och vid utvärderingstillfället. I tillämpliga delar kommer materialet att bearbetas statistiskt. Datainsamlingen planeras genomföras under det första året. Andra året sker bearbetning och avrapportering.

Betydelse

Anorexia nervosa kan i sig vara ett livshotande tillstånd, därtill kommer att massivt hetsätande anorexia nervosa-patienter har sociala och ekonomiska problem som för tanken till narkotika- och alkoholmissbruk. Tillströmningen av dessa patienter ökar kraftigt och ger organisatoriska och resursmässiga problem. Den nya behandlingsmetoden utvecklades i avsikt att möta dessa problem. En utvärdering ger underlag för modifiering av behandlingsmetoden och fortsatt resursplanering.

Jan Bergman

Dnr: 81/37

Syntes och utvärdering av anticanceraktiva indolderivat

En stor mängd indolderivat av olika typer har visat sig aktiva mot olika cancerformer. Ellipticin som har lång tradition inom primitiv medicin inom Stilla Havsområdet utvärderas nu kliniskt i Paris. Ellipticin och speciellt dess metabolit 9-hydroxiellipticin har förhållandevis låg toxicitet och är speciellt aktiv mot leukemi (L-1210). Man har utvecklat en enkel ny syntesmetod för ellipticin och vill nu på långsiktig basis utveckla nya substanser inom området dvs. polycykliska indoler med förhoppningsvis än bättre LD/ED-värden.

Samma målsättning gäller för delområde 2 som omfattar mitomyciner, en substansgrupp som i dag tillverkas kommersiellt och användes inom bl. a. cancerterapi. Detta trots att mitomycinerna kännetecknas av hög toxicitet. Förståelsen för hur de verkar är knapphändig och kontroversiell, vilket beror på att ingen användbar syntesteknik finns tillgänglig. Ny teknik är nu under utveckling liksom idéer om hur LD/ED-kvoten kan göras så gynnsam som möjligt.

Man har funnit att enkla indoler, t. ex. indol-3-karbinol, i blomkål och brysselkål, har påtaglig skyddsverkan mot cancerogena ämnen, t. ex. aflatoxin och benzpyren. Man vill nu genom struktur-aktivitetsanalyser försöka ge bidrag till mekanismerna för dessa effekter.

Jan-Åke Gustafsson

Dnr: 81/44

Utarbetande av rekommendationer för födoberedning som minimerar risken för uppkomsten av mutagena (arvsmasseskadande) ämnen

Enligt vissa uppgifter skulle bortåt hälften av alla cancersjukdomar på något sätt vara relaterade till dietära faktorer. Flera mekanismer är tänkbara. En mycket intressant och viktig fråga är betydelsen av matlagning för uppkomsten av giftiga ämnen. Det är sedan länge känt att upphettning av

föda leder till bildning av s. k. mutationsframkallande eller mutagena ämnen, dvs. produkter som kan skada arvsmassan genom att bilda kemiska föreningar med denna. Mycket tyder på att de viktigaste mutagenerna som uppstår vid upphettning av föda är av annat slag än de välkända carcinogenerna av typen polycykliska aromatiska kolväten (PAH). Man har t. ex. visat att den mutagena aktiviteten i ytskiktet på grillad fisk och kött är 10 000 gånger högre än vad som kan förklaras av mängden närvarande PAH i form av benzo(a)pyren. Dessa fakta ter sig något oroande, inte minst mot bakgrund av att vanan att grilla kött tycks vara på frammarsch i Sverige. Det är inte otänkbart att uppkomsten av mutationsframkallande ämnen i samband med upphettning av föda utgör en reell riskfaktor av vikt att ta hänsyn till vid bedömning av vilka miljöfaktorer som i första hand är ansvariga för uppkomsten av cancer hos människa.

Avsikten med det aktuella projektet är att med Ames' test och med gaskromatografi-masspektrometri undersöka bildningen av mutagena produkter vid upphettning av föda, företrädesvis kött, med sikte på att ta fram rekommendationer för födoberedning som minimerar risken för uppkomsten av mutagena ämnen.

Karl Göran Sabel

Dnr: 81/104

Undersökning av sociala, psykologiska, näringsmässiga och medicinska orsaker till nedsatt tillväxt och utveckling hos fostret och det nyfödda barnet

En viktig uppgift för hälso- och sjukvård samt socialvård är att förhindra uppkomst av bestående handikapp hos barn. Modern förlossningsvård och nyföddhetsvård samt sociala förbättringar har minskat riskerna för uppkomst av hjärnskada under fosterlivet samt under och omedelbart efter förlossningen. Någon motsvarande minskning av riskerna för skada har dock inte skett hos den grupp barn som föds med låg födelsevikt för sin graviditetstidslängd (intrauterint tillväxthämmande, IUTH). Orsaken till detta kan vara faktorer i det moderna samhället som via modern påverkar fostrets tillväxt och utveckling, t. ex. ökad stress, rökning, alkoholbruk, fel näring etc. Barn med IUTH utgör nu (med undantag för kromosomrubbingar) den mest betydande gruppen med risk för bestående mentala och motoriska handikapp. Projektet syftar till en epidemiologisk bred undersökning över orsakerna till IUTH, innefattande medicinska, sociala, psykologiska, nutritionella och cirkulatoriska aspekter. Syftet är att upptäcka enkla och komplexa samband mellan social miljö, psykisk stress, nutrition, rökning, alkoholbruk och medicinsk sjukdom hos modern i relation till fostrets och barnets tillväxt och utveckling. Möjligheterna till förbättrad klassificering av barnets nutritionsgrad undersöks också. En grupp av 50 IUTH-barn, födda i

Göteborg, jämförs med två kontrollgrupper (normala samt onormalt stora barn). Resultaten kan förväntas ge ökad kunskap om orsakerna till IUTH och därmed ge ökade möjligheter till profylax syftande till minskande risker för framtida skador hos barnen.

Göran Sedvall

Dnr: 81/114

Psykisk invaliditet och hjärnans ämnesomsättning

Projektets huvudsyfte är att med nya metoder kvantitativt mäta hjärnans funktioner och i synnerhet dess ämnesomsättning för att därmed uppnå en ny beskrivning av begreppet *psykisk invaliditet*, dvs. sådan mental störning, som leder till förtidspensionering. Projektet avses pågå i tre år och omfattar en grupp om ca 100 patienter med diagnoserna kronisk schizofreni, organisk demens och alkoholism. Fall med dessa diagnoser utgör ca 40 % av dem som förtidspensioneras på grund av psykiska störningar.

Projektet syftar principiellt till

- att fastställa om det finns karakteristiska mönster för ämnesomsättningen i hjärnan vid kronisk schizofreni, organisk demens och kronisk alkoholism. Nya forskningsresultat, bl. a. av projektgruppens medlemmar, ger goda hållpunkter för att sådana mönster finns och att de på flera sätt skiljer sig åt mellan de nämnda sjukdomsgrupperna;
- att med positronkamera belysa uppkomstmekanismerna för sjukdomarna i fråga och försöka uppnå en förfinad diagnostik av de stora och ekonomiskt tunga sjukdomsgrupper, som projektet inriktar sig på;
- att med hjälp av radioligander beskriva receptorfördelningen i några av hjärnans signalsystem vid sjukdomarna i fråga;
- att med bättre kunskap om hjärnfunktionen hos psykiskt invaliderade försöka optimera behandlingen av dessa patienter och därmed bidra till att minska det lidande de utsätts för;
- att som helhet försöka uppnå en prevention av psykisk invaliditet och därmed försöka minska de mycket stora kostnader samhället har för patienter med mentala störningar med förtidspension.

Olof Rydén

Dnr: 81/119

Personlighetsdiagnostisk prognos av psykisk anpassning till konservativ resp. kirurgisk behandling av fetma

Projektets målsättning är 1) att bidra till utvecklingen av en psykologisk-somatisk differentiell etiologi för patologisk fetma; 2) att utveckla metoder

med vars hjälp anpassning till olika typer av behandling av fetma kan förutsägas. Dessa syften kräver en samordning av somatisk, psykologisk och psykiatrisk obesitasforskning. En allmän utgångspunkt är antagandet att betydelsen av resp. somatogena och psykogena faktorer för utvecklingen av fetma varierar mellan olika individer och att somatiska och psykologiska karakteristika hos feta både kan vara orsaken till och orsakade av fetman.

Diagnostik och behandling av obesitas är i dag otillräckligt differentierad. Kirurgisk behandling är nu den enda terapi som ger en säkerställd långvarig viktminskning. Föreliggande projekt kommer att öka möjligheterna att selektivt tillämpa den behandlingsarsenal som finns tillgänglig på de patienter för vilka de bästa terapeutiska effekterna kan förväntas.

Erik Änggård

Dnr: 81/186

Effekter av alkohol på essentiella fettsyror och prostaglandiner

Bakgrund

Sedan 1930 vet man att fettsyrorna linolsyra (18:2) och linolensyra (18:3) har vitaminlik betydelse i kroppen. Vid brist uppstår sjukdomssymtom från alla organ, tydligast i den tillväxande organismen, s. k. EFA-brist (essential Fatty Acids, EFA). I kroppen omvandlas EFA till fleromättade syror med 18–24 kolatomer, homo- γ -linolensyra (20:3) och arachidonsyra (20:4), precursorer till prostaglandiner.

Prostaglandiner, tromboxaner (TXA₂) och prostacyclin (PGI₂) är en familj relaterade fettsyror med kraftiga och vitt skilda biologiska effekter. Särskilt intresse har fästs vid TXA₂ och PGI₂ som modulatorer för bl. a. blodflöde och blodcirkulation. Andra biologiskt aktiva föreningar med ursprung från EFA är de nyligen upptäckta leukotrienerna, som frisättes vid cellskada och som förefaller ha betydelse vid inflammatoriska reaktioner. Arachidonsyresystemet kan ses som ett defensivt regleringsystem med stor allmän biologisk betydelse. Flera indicier finns på att alkohol interagerar med detta regleringsystem.

1. Alkohol har effekter på bl. a. blodflöde och lipoprotein metabolism, som överensstämmer med frisättning av PGI₂. Alkohol har i epidemiologiska studier visats ha en skyddande effekt vid ischemisk hjärt-kärlsjukdom (hjärtinfarkt, blodpropp).

2. Kroniskt högt alkoholintag sänker linolsyrehalterna hos djur och människa. Detta kan leda till brist på EFA, och underskott på precursorer till PG, med möjliga skadeverkningar. De preliminära studierna tyder på detta.

3. Kroniskt högt alkoholintag ger fettlever, hepatit och till sist levercirros. Dietär 20:4 skyddar försöksdjur mot alkoholfettlever.

Syftet är att systematiskt undersöka de ovan angivna frågeställningarna. I försök på djur och människor undersöks relationerna mellan alkoholintag, prostaglandiner och lipoproteinmetabolism. I djurförsök studeras sambandet mellan akut och kroniskt alkoholintag och nivåer och omsättning av EFA och PG från hjärna, lever, njure och urin. Bildning av PG och LT studeras vid olika stadier av experimentellt inducerad levercirros.

Betydelse: Hur alkohol påverkar dessa viktiga reglersystem är ej tidigare undersökt. Projektet har betydelse för kunskap om alkoholens positiva (lipoproteinmetabolism) som dess negativa (alkoholfetopati, levercirros, hjärnskada m. m.) effekter.

NATURVETENSKAP

Jan-Erik Kihlström

Dnr: 80/166

Biometeorologiska studier av elektromagnetiska och akustiska (infraljud) vågars inverkan på insekters beteende

Projektets målsättning är att undersöka, om ökengräshoppan, *Schistocerca gregaria* (Forskål), reagerar med ändrad spontan flygaktivitet på vissa meteorologiska parametrar, främst atmosfärisk lågfrekvent elektromagnetisk strålning. Ökengräshoppan är ett lämpligt försöksdjur, främst genom att den har ett relativt enkelt och från fall till fall likartat sätt att reagera. Den kan även förväntas vara känslig för de testade fysikaliska variablerna, då dess vandringar följer mönster, som skapats av meteorologiska förändringar. En viktig del av projektet utgörs av ett nytt sätt att i laboratoriet exponera försöksdjuren för elektromagnetiska fält så lika de naturliga som möjligt.

Marianne Pedersén

Dnr: 81/113

Studier av metallers effekter på alger i tätortsnära vattendrag

Projektet syftar till att närmare utreda behovet av ytterligare rening av avloppsvattnet från reningsverken i Stockholms kommun, varvid särskilt tungmetaller skall uppmärksammas. Koncessionsnämnden kommer att behandla frågan inom en nära framtid, varvid det skall avgöras om ytterligare reningsåtgärder är nödvändiga. Det framstår som ytterst angeläget att en noggrann undersökning utföres beträffande situationen i vattnet utanför dessa reningsverk så att det kommande beslutet blir riktigt, inte minst med tanke på de stora kostnader det rör sig om (totalt mer än 100 milj. kr.)

1. Dygnsprover av vatten från fyra reningsverk i Stockholm kommer att testas med alger. Prover med eventuell giftverkan kommer att analyseras på metaller och giftiga, organiska föreningar. Metallhalter i bentiska alger insamlade i recipienten utanför reningsverken kommer att bestämmas med atomabsorption. Om höga metallhalter på så vis kan påvisas i algerna skall metallernas lokalisering i cellerna bestämmas med röntgenmikroanalys.

2. Parallellt med fältstudierna kommer en "cage culture turbidostat" att konstrueras och utprovas. Konstruktionen är mycket lämplig för studier av ämnens inverkan på mikroorganismer. I detta fall skall den användas för att studera metallers inverkan på planktonalgers tillväxthastighet. Fördelen är att det ämne som skall studeras kan tillföras kulturen i långsamt ökande mängd eller momentant till önskad koncentration. Algernas förmåga till adaptation skall studeras liksom bioackumulering av metaller i alger.

Olle Zackrisson

Dnr: 81/136

Skogsväxternas etablerings- och konkurrensstrategi

Bristen på kunskap om funktionella samband på organismnivå i naturliga och modifierade skogsekosystem är besvärande vid alla konsekvensbedömningar i samband med dagens skogsbruk. Vegetationsforskningen har hittills främst varit inriktad på att dokumentera vissa tillstånd samt allmänt beskriva vegetationssuccessioner utifrån täckningsgradsförändringar. Den har i mindre grad varit inriktad på att studera mekanismerna bakom dessa förändringar. Under det senaste årtiondet har forskningen framför allt i Nordamerika och Sovjet varit mycket framgångsrik inom detta område. Forskningen har bl. a. klargjort den fundamentala betydelsen den i marken vilande fröeserven har vid successionsstörningar samt betydelsen av allelopati för att förklara system och de vegetationsförändringar som uppkommer efter avverkning, markberedning, men även efter naturliga störningar i form av skogsbrand, stormfällning och insektsskador. Det är angeläget att bygga upp svensk forskning inom detta fält då resultaten av internationell forskning sällan kan överföras till våra skogar på grund av andra artkonstellationer och andra miljöförhållanden. Grundforskning med inriktning på skogsväxternas etablerings- och konkurrensstrategi har största betydelse för en framtida mer konstruktiv naturvård inom området art- och ekosystembevarande. Forskningen inom detta område är även fundamental för förståelsen av många föryngringsproblem i våra skogar.

Ann-Christine Albertsson

Dnr: 81/172

Biomedicinska polymerer

Projektets syfte är att kartlägga hur man kan använda de syntetiska polymererna och biopolymererna för biomedicinska och farmaceutiska applikationer. Framför allt är man intresserad av den biologiska nedbrytbarhetens utnyttjande och följder.

Man förväntar sig att genom detta projekt få en bred överblick över området samtidigt som man tränger djupare in i en liten del, nämligen de nedbrytbara polymererna och dessa materials potentiella användning.

Per Brinck

Dnr: 81/165

Kemisk bakgrund till biologisk kontroll av växtparasitära mikroorganismer samt utveckling av kemiska metoder för snabbdiagnostik av infektionssjukdomar

Projektet syftar till att med utnyttjande av på Avdelningen för Ekologisk Kemi och Institutionen för Medicinsk Mikrobiologi, Lunds universitet, förefintlig kemisk-analytisk utrustning, undersöka den kemiska bakgrunden för "biologisk kontroll" av växtparasitära mikroorganismer samt att utveckla metoder för snabbdiagnostik av infektionssjukdomar. Detta arbete förväntas i det första fallet kunna leda till stora ekonomiska vinster genom minskad skadeverkan på olika kulturgrödor samt i det andra fallet möjliggöra en snabbare och därmed effektivare behandling av olika infektionssjukdomar.

Projektets genomförande grundar sig på nya kemisk-analytiska metoder, vilka nyligen utvecklats i ett samarbete mellan berörda två institutioner. Speciellt har intresse riktats mot modern gaskromatografi- och masspektrometriteknologi, vilken tillåter påvisande och identifiering av olika biologiska komponenter i komplexa system, såsom t. ex. bakteriemetaboliter och exsudatprodukter från insekter och däggdjur.

Jerker Porath

Dnr: 81/197

Isolering och karakterisering av neurotrofa faktorer

Projektet syftar till att för första gången isolera en neurotrop proteinfaktor från embryovävnad och kemiskt karakterisera densamma.

Neurotrofa ämnen stimulerar tillväxt och differentiering av nervvävnad.

En utredning av dessa ämnens kemiska natur är av stor vikt för förståelsen av nervsystemets utbildning på fosterstadiet och kan också kasta ljus över nervregenerationen vid nervskador.

Lyckas isoleringen öppnas nya vägar dels till kemisk karakterisering av substansen, dels till fördjupade studier av ämnets biologiska egenskaper.

HUMANIORA

Sverker Ek

Dnr: 80/26

Den svenska nationalscenen

Dramaten som stil- och normbildande kulturinstitution under två sekel

Projektets övergripande syfte är att ge en tematiskt genomförd beskrivning och analys av Kungl. Dramatiska teaterns framväxt och utveckling från hovteater under Gustaf III:s direkta beskydd och överinseende till en modern statsfinansierad teater med fem fasta scener.

Undersökningen vill ange, i vilken utsträckning och på vilket sätt som Kungl. Dramatiska teaterns instiftande och fortsatta verksamhet kan verkat stil- och normbildande i sin egenskap av nationalscen för svenskt teaterliv över huvud taget. Begrepp som nationalscen, nationalteater etc. är i och för sig alltid amorfa, och olika tider har därför lagt in rätt skiftande bildningsideal och estetiska principer däri.

Genom förbättrade kommunikationer under det senaste seklet har dessutom själva distributionsformerna för denna typ av verksamhet, i form av turnéer eller utsändningar via massmedia, kommit att alltmer stå i centrum för diskussionen kring Dramatens verksamhet.

Det är därför av stor vikt att under en längre tidsperiod kunna studera en sådan centraliserad kulturinstitutionens interna och externa funktioner inom ett litet land, eftersom uppgiften därigenom blir överblickbar. Den rika dokumentationen kring Dramatens historiska utveckling samt landets begränsade geografiska omfattning gör det möjligt att genomföra en studie om både dess verksamhet som sådan samt dess stilbildande och samhällsliga funktioner, något som gör att undersökningen även ur internationell synpunkt äger ett speciellt metodiskt intresse.

Roland Pålsson

Dnr: 80/165

Arkeologi på Helgeandsholmen

De arkeologiska undersökningarna på Helgeandsholmen har förorsakats av de om- och tillbyggnader av riksbyggnaderna som skall möjliggöra

riksdagens återflyttning. Projektet avser framställning av manuskript till en redogörelse för resultaten av de arkeologiska undersökningarna på Helgeandsholmen 1978–1980. Skriften vänder sig såväl till fackmän som till en större publik. Den kommer att publiceras i Stockholms kommuns skriftserie ”Stockholmsmonografier”.

Tanken är den, att de fynd och fyndgrupper, som i ett större arkeologiskt-historiskt perspektiv är av intresse, skall få huvudparten av utrymmet i boken och därigenom markera de punkter där Helgeandsholmsgrävningarnas resultat är särskilt betydande och kan väntas påtagligt förbättra vår kännedom om livet i det äldre, huvudsakligen medeltida samhället. Dessa punkter är enligt undersökningsledningens uppfattning följande:

- 1 *Helgeandsholmens ursprungliga topografi*; de nya resultaten tycks kunna ge en annorlunda och mycket intressant bild av förutsättningarna för Stockholms uppkomst.
- 2 *Helgeandsholmens medeltida bebyggelse*; även om grävningarna inte har frilagt någon del av själva Helgeandshuset, ger de påträffade byggnadsresterna en bild av livet i det medeltida Stockholm, som är långt mera konkret än den vi tidigare haft – helt enkelt av det skälet, att Helgeandsholmsundersökningen är den första intensivundersökningen av en större yta av det äldsta Stockholm.
- 3 *Båtfynden*. De påträffade båtarna är så många och av en sådan variation och kvalitet, att de kan förväntas ge en helt ny bild av vår kännedom om senmedeltida båttyper och seglationsförhållanden.
- 4 *Medeltida keramik*. De goda dateringsmöjligheterna som fyndlagren på Helgeandsholmen ger, gör att det kommer att bli möjligt att mycket säkrare än tidigare datera såväl svartgodset som rödgodset. Vissa lergodstyper måste, enligt de på Helgeandsholmen gjorda fynden, vara hundratalet år äldre än vad som tidigare ansetts.
- 5 *Medeltida läder och skor*. Även här kommer den noga definierade lagerföljden att ge nya möjligheter till datering och mängden av läderfynd gör att de medeltida skorna kan ges en noggrannare typologi.
- 6 *Mynten*. Helgeandsholmsgrävningarna har givit flera medeltida myntfynd än samtliga tidigare Stockholmsgrävningar tillsammans. Fyndomständigheterna ger ovanligt goda möjligheter till datering och till en diskussion av cirkulationstider för medeltidsmynt.

Sten Carlsson

Dnr: 80/192 PL

Barnbegränsning i Sverige 1870–1935

Förändrade attityder och beteenden hos kvinnan, familjen och samhället

I flera industriländer har barnafödandet på senare år sjunkit till en nivå liknande eller t. o. m. under den på 1930-talet. Samtidigt har många försök att introducera familjeplanering i utvecklingsländer misslyckats. Projektets huvudsyfte är att mot bakgrund av detta aktuella perspektiv studera den stora fertilitetsnedgången, som ägde rum i Sverige under perioden 1870–1935 samt försöka besvara frågan varför en majoritet av den svenska befolkningen under en relativt kort tidsrymd allmänt började tillämpa barnbegränsning. De flesta fertilitetsundersökningar – framför allt internationellt – är begränsade till aggregerade data. Få studier på historiskt material har därför gjorts på individbasis. Därför är frågan varför man började tillämpa barnbegränsning fortfarande obesvarad. På det svenska källmaterialet har vi möjligheter att behandla problemen på individnivå och kommer med utgångspunkt från det svenska kyrkobokföringsmaterialet att studera enskilda familjers tillämpning av barnbegränsning relaterad till deras socio-ekonomiska ställning och roll i produktionen. Vi avser att särskilt beakta förändringar i kvinnans ställning – juridiskt, ekonomiskt, socialt – och därvid söka komma åt hur sådana förändringar kan ha påverkat hennes motiv för och inflytande över familjeplanering. Entydiga svar på våra frågor är inte att vänta eftersom olika samhällsgrupper inte haft samma "behov" av familjeplanering vid samma tidpunkt. Genom att försöka besvara frågan *varför* och inte bara hur och när fertilitetsnedgången kom till stånd, kan projektet bidra till att klarlägga en av de viktigaste faserna i Sveriges demografiska och sociala historia. Forskningsuppgiften bör också kunna bidra till en bättre förståelse för de problem som olika familjeplaneringsprogram möter i u-länderna. Dessutom kan insikter om varför den svenska befolkningen vid denna tid ändrade sin inställning till barnafödande vara till hjälp för förståelsen av den låga nativiteten i vårt land i dag.

Orvar Löfgren

Dnr: 81/27

Kulturbygge och samhällsomvandling i 1900-talets Sverige

Kulturbygge och samhällsförändring i 1900-talets Sverige är en etnologisk undersökning av hur olika grupper och klasser format sina kulturmönster och erfarenhetsvärldar. Vad i olika delkulturer har varit gemensamt och vad har varit specifikt? Vad har bildats i kontrast till andra kulturer?

Analysen bedrivs på tre integrerande plan: *samhällsstruktur, kulturmön-*

ster och *individuellt medvetande*. Den centrala frågan är hur kulturen nybildas och reproduceras i samhället och hos individen. Forskningsarbetet riktas mot det vardagliga livet och de subtila och till synes triviala processer genom vilka kulturella grundstrukturer förs vidare. Hur förhåller sig denna relativt trögrörliga kultur till den snabba yttre omvandlingen under 1900-talet?

Genom ett sådant kultursociologiskt, historiskt perspektiv blir det möjligt att ge en djupare insikt i 1900-talets kulturomvandling och att med större precision problematisera dagens svenska samhälle.

Birgitta Holm

Dnr: 81/28

Tvärvetenskaplig kvinnoforskning. Mönsterundersökningar av kvinnliga traditionssammanhang, särskilt under 1880- och 1930-talen

Under 1970-talets sista hälft har kvinnoforskningen i Sverige haft ett uppsving. Mönsterundersökningar utförda inom projektet "Kvinnolitteraturforskning" har inneburit markerade landvinningar: existerande teoribildningar har granskats med avseende på hur tillämpbara de är på kvinnliga texter och frågeställningar; en ny teori- och metodutveckling, delvis i anslutning till internationell debatt, har kommit väl i gång; omtolkningar och omvärderingar av den svenska litterära traditionen har presenterats.

Det nya projektet vill konsolidera och vidareutveckla dessa landvinningar, bl. a. genom ett tvärvetenskapligt samarbete mellan idéhistoria och litteraturvetenskap. Projektet vill bidra till att utveckla adekvata instrument för en ny idé- och litteraturhistorieskrivning. Genom att ringa in två dynamiska perioder i svensk historia, 1880- och 1930-talen, samt fokusera de kvinnliga traditionssammanhangen inom dessa perioder kan man ta reda på vad som är kännetecknande för kvinnliga traditioner, vilka samband som finns, diakront och synkront, mellan kvinnliga kulturyttringar och idékomplex, vilka särskilda villkor som gäller för kvinnligt skapande och tänkande samt vilken plats det kvinnliga har i vår kultur och historia.

Ingemar Bengtsson

Dnr: 81/42

Levande mänsklig rytm

Projektet utgör ett led i ett omfattande program för utforskande av levande mänsklig rytm inom områden som musik, språk och tal, kroppsrörelser, dans, idrott m. fl.

Programmet är utpräglat tvärvetenskapligt: musikvetenskap och psykologi i centrum med förbindelser till akustik, lingvistik, fysiologi, kinetik

(rörelselära), dans- och idrottsforskning, och olika former av terapi. Projektets huvudinriktning är att undersöka villkoren för upplevelse och utförande av naturlig, stilriktig och ändamålsenlig rytm i olika musikaliska sammanhang med successivt utvidgad anknytning till rytm inom andra ovan uppräknade områden. Metodiken innebär ett flexibelt växelspel mellan analyser av rytmiskt utförande och framför allt syntetiseringar av välkontrollerade ljudföljder vilka bedöms av kvalificerade lyssnare. Resultaten förväntas dels generellt öka kunskapen om olika rytmiska fenomen, dels bidra till en stringentare teoribildning om rytm, vidare finna direkta tillämpningar inom undervisning, terapeutisk verksamhet och den växande produktionen av "syntetiserad musik" inom olika genrer.

Brita K Stendahl

Dnr: 81/49

*Svensk kvinno- och samhällssyn i internationell belysning
En studie om kvinnliga präster*

1958 års beslut om behörighet för kvinnor till prästämbetet i Sverige var internationellt sett ett märkligt beslut. Stat och kyrka gick då samman i att hävda en människosyn som i stora delar av världen var – och fortfarande delvis är – främmande och omstridd. Internationellt sett är det därför av utomordentligt intresse att få ett grepp om vad denna syn innebär och hur det svenska experimentet utfallit nu när över 300 kvinnor prästvigs.

Undersökningen skall innefatta en historisk bakgrund fram till 1958 års beslut; omfattande intervjuer med ca tio personer som tog väsentlig del i debatten och besluten före och under 1958 (kyrkoledare, teologer, riksdagsledamöter och lekmän); ett frågeformulär som skall utgå till alla kvinnliga präster och till en lika stor grupp av slumpmässigt valda manliga präster; och slutligen ett internationellt jämförelsematerial huvudsakligen hämtat från Kyrkornas Världsråds program: *The Community of Women and Men in the Church*.

Metodologiskt användes de modeller som utarbetats för relationen manligt/kvinnligt vid Harvard Divinity School's program för kvinnoforskning. Dr. Constance F. Parvey (DD) skall ägna två månader heltid med att granska resultatet och vara behjälplig med internationellt jämförelsematerial. Sten Philipson (Th M at Harvard, TK, TD mars -82) fungerar som svensk kontaktperson och blir ansvarig för genomförandet av den empiriska delen av enkätundersökningen.

Studiens primära syfte är att klarlägga den svenska prästrollens förändring och de faktorer som bidragit till denna utveckling. För samhället och för kyrkan är det av vikt att såväl de traditioner som de visioner människor har för ett samarbete mellan manligt och kvinnligt blir belysta. Studien skall

skrivas på engelska, eftersom det är av vikt att det unika i den svenska situationen kommer till internationell kännedom.

Lars Furuland

Dnr: 81/64

Litteratursociologisk kvinnoforskning

För utvecklingen av forskningen om kvinnor som författare är det betydelsefullt att olika metoder provas. Särskilda aspekter har lagts på kvinnolitteraturen och projektet söker utnyttja litteratursociologins möjligheter i större utsträckning än hittills.

Kvinnoforskare har lyft fram slående exempel på hur kvinnliga författare nedvärderats av personer som innehaft nyckelställningar i det litterära systemet. Det är dock förenat med betydande svårigheter att fördjupa dessa diskussioner och belysa kvinnornas ställning inom den nationella litterära institutionen. Syftet med det mindre delprojektet a) *De kvinnliga författarna och den litterära institutionen i Sverige* är att arbeta fram en kunskaps- och problemöversikt som kan ligga till grund för ett större projekt på området.

Huvudprojektet b) *Rösträttskvinnor som opinionsbildare* studerar den kvinnliga rösträttsrörelsens offentliga manifestationer i alla dess former och funktioner: från debattskrifter, artiklar och liknande till skönlitteratur som romaner, noveller, dikter och skådespel, från tryckta skrifter till föredrag, agitationstal och debattinlägg. Det är fråga om en undersökning av kvinnor som opinionsbildare i en viktig kvinnofråga. Genom en egen tidning och ett eget förlag sökte de skapa något av en kvinnlig offentlighet, ett komplement till övriga kanaler vid opinionsbildningen i rösträttsfrågan. Kampanjen var svår att föra. De ledande rösträttskvinnorna måste i sin agitation ut mot allmänheten inte minst vända sig till männen, eftersom dessa på grund av samhällets maktstruktur befann sig i avgörande positioner i de beslutande instanserna. Samtidigt måste rösträttskvinnorna utforma sina metoder och sin argumentation så att de även fick stöd av de egna medlemmarna. De valda strategierna är intressanta att studera då de pekar på länge giltiga villkor och problem för kvinnliga organisationers opinionsbildning.

Ragnar Holte

Dnr: 81/77

Värdering av människoliv. En etisk analys av olyckors betydelse inom samhällsplaneringen

Inom flera områden av samhället tvingas man att fatta beslut som innebär att mänskligt liv vägs mot ekonomiska och andra uppoffringar. Exempel på områden där detta måste ske är arbetarskydd, sjukvård och trafik.

Syftet med detta projekt är att klarlägga och beskriva de etiska frågeställningar och konflikter som är förknippade med sådana beslut.

Efter att ha analyserat de etiska grundförutsättningarna för problemet konstrueras ett kriterieschema som innehåller de villkor, som bör beaktas i samband med beslut, där antalet olyckor är en påverkbar variabel. Därefter görs en inventering av i litteraturen föreslagna metoder för hur mänskligt liv bör beaktas. Dessa metoder granskas sedan med hjälp av kriterieschemat. Slutligen lämnas ett förslag till hur olyckor bör beaktas i förhållande till övriga effekter av en verksamhet samt vilka faktorer som är relevanta vid detta beaktande.

Bengt Nordberg

Dnr: 81/132

Lagar och begriplighet

Projektet Lagar och begriplighet skall undersöka ett antal lagar inom olika områden med avseende på urval och disposition av lagregler samt med avseende på centrala fackord. Via pragmatiska laganalyser och via begriplighetsstudier syftar projektet till att dra upp teoretiska riktlinjer för urval, disposition och ordförklaringar för medborgarinriktad lagtextskrivning. Slutmålet är en manual för nyskrivning och omskrivning av lagar.

En inledande kartläggning av principer som styr utformningen av olika lagtexter har påbörjats. Med hjälp av intervjuer, textanalyser och litteraturstudier skall medvetna och omedvetna konventioner beskrivas men också kritiskt granskas med avseende på lagens handlingsdirigerande funktion. Hypoteser om begripligare lagtexter skall successivt utprovas i en serie djupgående lässtudier. De skall baseras på den teori om begriplighet som har utarbetats inom projektet och som bygger på sambandet mellan läsmål, förståelsenivå och textnivå. Enligt denna teori är de textegenskaper hänförliga till textens funktionsinriktning och perspektiv som är av störst betydelse för lagtexters begriplighet. Utgående från en analys av funktionen via laganvändningsbeskrivning och av läsarperspektivet via beskrivning av läsarens bakgrund utifrån schemateorier skall varianttexter utformas. För lässtudierna skall kortare lagavsnitt bearbetas. För själva huvudundersök-

ningen skall sedan längre partier av ett antal lagar inom representativa områden skrivas om. Dessa omskrivna lagpartier skall sedan utvärderas dels genom ett remissförfarande, dels genom begriplighetstest.

Östen Dahl

Dnr: 81/138

Kontrastiv lexikologi

Projektets syfte är att erhålla en bättre förståelse av lexikonets uppbyggnad i olika mänskliga språk. På det teoretiska planet kan projektet ge insikter om vad som förenar och skiljer mänskliga språk och i ett vidare perspektiv insikter om vad som ligger bakom mänsklig begreppsbildning. Praktiskt kan projektet ge ett bättre underlag för tvåspråkiga lexika och läromedel för språkundervisning och för språkundervisningens metodik. Projektet är också relevant för översättningens teori och praktik. Projektet kommer att bygga på data insamlade genom frågeformulär (eliciteringsscheman) och analys av texter.

Bengt Nerman

Dnr: 81/178

Massmediernas värld – en studie kring kunskaps- och idealbildningen i press, radio och TV

Massmedierna spelar en alltmer dominerande roll för kunskaps- och idealbildningen i vårt samhälle. Samtidigt iakttar oroade bedömare en tydlig förändring inte bara i sammansättningen av utbudet utan också i de enskilda artiklarnas och programmens uppläggning och verklighetsbeskrivning, i journalisternas rolltagning och människosyn. Förändringen beskrivs som en fragmentering, ett förytligande och en schablonisering. Den innebär en anpassning till de mest kommersiella mediernas uttrycksformer och beror bl. a. av förändringar i mediernas villkor och konkurrensförhållanden. Avgörande är tendensen att bilda egna underhållande världar och värdegemenskaper som läsaren/tittaren/lyssnaren inbjuds att ta del av som "konsument". Motsvarande gemenskapsgrepp är självklara i reklamen men återfinns också i myndigheternas försök till kontakt med medborgarna.

Projektet vill belysa problemen genom närgående beskrivningar av texter och program med bred appell, som berör viktiga frågor. Människobilderna studeras i jämförelse med skönlitterära texter. Styrningen från de journalistiska rutinerna på faktaåtergivning studeras på nyhets- och vetenskapligt material. Dagens försök att bilda värdegemenskaper ställs mot texter från en

äldre tidsperiod med tydligare auktoritetsförhållanden och klarare värdeuppfattningar.

Frågorna är av central betydelse för samhällsdebatten. Kunskaperna på det område projektet vill studera är i dag ytterst bristfälliga.

Göran Malmqvist

Dnr: 81/224

Konfucianismens sociala dynamik. En studie i Dai Zhens tänkande

Max Weber hävdade att konfucianismen är utvecklingshämmande, därför att den inte innehåller något spänningsförhållande mellan moraliska krav och mänskliga brister. Senare tids forskning har emellertid tyckt sig finna ett sådant spänningsförhållande inom neokonfucianismen och på den grunden betecknat läran som utvecklingsfrämjande. Projektet avser att kasta nytt ljus över denna problematik genom att jämföra Qing-filosofen Dai Zhens (1723–1777) tolkning av det klassiska verket *Meng Zi* (Mencius) med den neokonfucianska systembyggaren Zhu Xis (1130–1200). Medan Zhu Xis tolkning av nyckelbegreppen *li* (princip) och *qi* (eter, materia) framhäver det omtalade spänningsförhållandet, framträder detta mindre klart i Dai Zhens lärobyggnad. Trots det synes Dai Zhens tänkande ha varit mera dynamiskt – socialt, politiskt och vetenskapligt – än Zhu Xis. Projektet syftar till att utröna huruvida en jämförelse av Dai Zhens och Zhu Xis tänkande ger stöd för hypoteserna (i) att förekomsten av ett spänningsförhållande i en lärobyggnad mellan moraliska krav och mänskliga brister mycket väl kan tjäna socialt konservativa syften och (ii) att avståndstagandet från tanken på en idévärld skild från den materiella verkligheten kan vara frigörande och utvecklingsfrämjande. Dai Zhens filosofiska huvudarbete kommer genom en annoterad översättning till engelska att för första gången göras tillgänglig för en bredare publik i västerlandet. Forskningen i kinesisk idéhistoria har hittills endast i ringa utsträckning uppmärksammat Qingtidens tänkande före Opiumkriget (1840–42). Någon utförlig studie över Dai Zhen, den störste filosofen under Qing (1644–1911), föreligger ännu inte på något västerländskt språk.

OVRIGT

Åke Daun

Dnr: 81/11

Kultur i boendemiljö. Utvärdering av ett kulturellt utvecklingsprojekt.

Syftet är att utvärdera projektet "Kultur i boendemiljö" som sedan 1980 drivs av Statens Kulturråd och Studieförbundet Vuxenskolan (samt i viss

samverkan med Svenska kommunförbundet).

Detta s. k. utvecklingsprojekt är lokaliserat till sex skilda orter och boendemiljöer: en storstadsförort i Göteborg, en förort med flerbostadshus intill en mindre stad (Enköping), ett modernt småhusområde (Enköping), ett jämförelsevis livskraftigt landsbygdsområde (Ljungby i Småland) samt två glesbygdsområden med avfolkningsproblem (Storuman i Norrbotten samt Norra Ny i Värmland).

Syftet med detta projekt (som bekostas av Kulturrådet) är i första hand:

- att genom aktiverande och uppsökande verksamhet nå människor som i alltför liten utsträckning tar del i kulturlivet och samhällsförändringen
- att genom nya arbetsformer utveckla kulturarbetet i boendemiljön i syfte att skapa större gemenskap och ett rikare liv
- att skapa betingelser för att människor stimuleras att själva påverka närmiljön i social och fysisk bemärkelse.

Forskningsprojektet (utvärderingen) syftar till att dokumentera denna verksamhet, avläsa resultat samt analysera dess skiftande förlopp och effekter. Syftet kan även formuleras så: att ta fram och systematisera erfarenheter av hur ett studieförbund kan arbeta med samhällsorienterat kulturarbete i boendemiljöer. Med samhällsorienterat kulturarbete avses verksamheter med ovan beskrivna tre målsättningar.

Forskningsarbetet bedrivs med intervjuer, deltagande observation m. m. på de olika orterna, delvis under medverkan av studerande i etnologi.

Åke Daun

Dnr: 81/13

Daghemmet som symbolsystem

Syftet med detta projekt är att ge nya insikter om barns möte med det svenska samhället i form av förskolans ideologi och praktik. De centrala frågorna är följande:

1. Vilken verklighetsuppfattning uttrycker daghemmet?
2. Hur mottager barnen daghemmets budskap?

Empiriska data insamlas med deltagar-observation. Forskaren arbetar under en halvårsperiod som sjukvikarie på olika barnstugor i förortsmiljö. Källmaterialet består främst av vad barn och personal säger och gör.

Daghemmen studeras som delar av ett symbolsystem vilket ger ifrån sig meddelanden om i vår kultur existerande (medvetna eller omedvetna) föreställningar om livet, döden, naturen, könen, arbetet, moralen, individen, tiden och rummet. Att på detta sätt verbalisera och problematisera centrala teman i svenskt vardagsliv kan öka kunskapen om oss själva som kulturvarer.

Denna typ av kulturvetenskaplig forskning om barn har hittills spelat en ringa roll vid sidan av de mer praktiskt-politiskt inriktade studier som utförts av åtskilliga pedagoger, psykologer och sociologer.

Forum för kvinnoforskning

Dnr: 81/206

Det första kvinnouniversitetet i Sverige/Norden

Kvinnoperspektiv – Kvinnoforskning – Teori och Metod

Kvinnouniversitetets huvudtema blir Vetenskap–Patriarkat–Makt. Bakom denna rubricering ligger erfarenheter och forskning som varit föremål för diskussion under 1970-talet. Kvinnouniversitetets uppgift är att gå vidare med dessa diskussioner. Arbetet (föredrag, diskussioner och seminarier) inriktas på analyser av vedertagna förklaringsmodeller, begrepp och metoder för att dels klargöra i vad mån dessa är tillämpliga på kvinnors erfarenheter, dels försöka omforma dessa så att de blir användbara i nämnda sammanhang, alternativt ersätta dem med nya. Det är hög tid att se över de tänkbara följder som det kvinnovetenskapliga perspektivet har, och att systematisera arbetet på dess utveckling. Detta kan sägas vara det grundläggande syftet bakom (det första svenska) kvinnouniversitetet. Termen kvinnouniversitet har valts (efter mönster ex. av Frauenuniversität i Västberlin, som återkommer varje sensommar med en mängd kurser) för att markera dess arbetande och producerande karaktär. Vidare skall kvinnouniversitetet bidra till att skapa kontaktnät mellan forskare som bedriver kvinnoforskning och som önskar gå utanför den mansdominerade vetenskapssyn som hittills förhärskat inom alla vetenskapsgrenar. Kvinnouniversitetet vill samla ett större antal av de ämnesmässigt, geografiskt och annorledes spridda kvinnoforskarna från olika nivåer i forskningshierarkin för att ge dem tillfälle att utbyta erfarenheter och kunskap, i hopp om att detta skall tjäna som fruktbar inspiration och leda till framtida samarbete. Kvinnouniversitetet är därför inte utformat som en specialistkonferens med begränsat antal utvalda experter. Det stora antalet deltagare (ca 200) och den stora spridningen i fråga om ämnestillhörighet, erfarenhet, forskarposition m. m. tjänar i stället sitt eget och för universitetets initiativtagare högst väsentliga syfte, nämligen att stödja och inspirera utövarna av en ännu både vetenskapligt och politiskt kontroversiell typ av forskning. Att ifrågavarande forskare i såväl socialt som professionellt hänseende ofta befinner sig i svaga positioner är ett ytterligare skäl för en dylik, bred och kontaktskapande inriktning. Även arbetsformerna har utformats med tanke på detta. Deltagarna skall förhoppningsvis återvända från kvinnouniversitetet väl medvetna om skillnaden mellan "kvinnoperspektiv" och variabeln "kön".

B. Statistiska uppgifter angående verksamheten 1965–1981

I följande tabeller redovisas en översikt över anslagens fördelning mellan ämnesområden, dels för år 1981 (tabell 1), dels för hela den tid under vilken fonden varit verksam, 1965–1981, (tabell 12).

Vidare redovisas uppgifter om relationen mellan fortsättningsanslag och nya anslag 1981 (tabellerna 2–3) samt hur fortsättningsanslag och nya anslag fördelar sig mellan olika fakultetsområden (tabellerna 4–5). Uppgifter om de beviljade anslagens fördelning på olika läroanstalter (motsvarande) lämnas också (tabell 8) liksom deras storlek (tabellerna 6 och 11) och löptid (tabell 7).

Genom att flera projekt, särskilt de som har större omfattning, är av mångvetenskaplig karaktär, är fördelningen på ämnesområden inte helt rättvisande. Projekten har förts till det område som har bedömts vara mest centralt. I stort sett ger tabellerna dock en riktig bild av inriktningen av fondens verksamhet.

Liksom under tidigare år har fondens anslagsgivning koncentrerats på samhällsforskning i vid mening. De ämnen som sammanförts under beteckningen samhällsvetenskap (tabell 1) har fått 55 % av anslagsbeloppet under 1981. För hela perioden 1965–1981 (tabell 12) är motsvarande andel 54 %. De olika ämnenas procentuella andelar varierar givetvis något år från år. Anledningen härtill kan vara att något stort projekt som förts till ett ämne tillkommit eller slutförts. Skillnaderna är sålunda inte uttryck för någon ändring i fondens anslagspolitik.

Prioriteringen av samhällsforskning tar sig inte endast uttryck i att en stor del av anslagen tilldelas forskningsprojekt inom de ämnesområden som här betecknats som samhällsvetenskapliga. Även vid fördelningen av de anslagsmedel som går till naturvetenskap, humaniora och medicin m. m. ges hög prioritet åt sådan forskning som bedöms vara av speciell relevans för den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingens effekter på individ och samhälle.

Under 1981 beviljades helt eller delvis 215 ansökningar av 424 ingivna. De beviljade anslagen uppgick till i det närmaste 38 milj. kr. medan de avslagna ansökningarna avsåg ett belopp på 65 milj. kr.

Av de beviljade anslagen 1981 är 66 nya och 149 fortsättningsanslag varav 52 getts som slutanslag. De nya anslagens andel av det totalt beviljade beloppet var 27 % och fortsättningsanslagens sålunda 73 %. Endast 16,2 % av de sökta beloppen för nya anslag 1981 kunde beviljas.

Tabell 1. Ansökningar och beviljade anslag 1981
(Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per ämnesområde
1. SAMHÄLLSVETENSKAP	108	20899	227	53 140	39,3	47,6	55,2
1.1 Ekonomisk historia	5	815	8	1 582	51,5	62,5	2,2
1.2 Företagsekonomi	12	2 298	29	7 904	29,1	41,4	6,1
1.3 Nationalekonomi	11	2 406	26	7 239	33,2	42,3	6,4
1.4 Kulturgeografi	8	2 271	24	6 541	34,7	33,3	6,0
1.5 Sociologi/Soc. pol.	21	3 752	42	8 876	42,3	50,0	9,9
1.6 Statistik	1	406	4	1 076	37,7	25,0	1,1
1.7 Statskunskap	22	5 409	31	8 032	67,3	71,0	14,2
1.8 Forskning om forskn.	—	—	—	—	—	—	—
1.9 Informationsbehandl.	1	285	1	296	96,3	100,0	0,7
1.10 Pedagogik	11	1 164	33	6 562	17,7	33,3	3,1
1.11 Psykologi	11	1 546	21	3 898	39,7	52,4	4,1
1.12 Juridik/Kriminologi	5	547	8	1 134	48,2	62,5	1,4
1.13 Socialantropologi	—	—	—	—	—	—	—
2. MEDICIN	19	3 398	39	11 797	28,8	48,7	9,0
3. NATURVETENSKAP	16	2 748	35	8 782	31,3	45,7	7,3
4. TEKNIK	—	—	4	584	—	—	—
5. HUMANIORA	67	10 262	108	24 850	41,3	62,0	27,0
6. ÖVRIGT	5	574	11	3 705	15,5	45,5	1,5
Summa	215	37 881	424	102 858	36,8	50,7	100,0

Tabell 2. Försättningsanslag/nya anslag 1981
(Belopp i tusental kronor)

Typ av ansökan	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per anslagstyp
Försättningsanslag	149	27 664	163	39 757	69,6	91,4	73,0
Nya anslag	66	10 217	261	63 101	16,2	25,3	27,0
Summa	215	37 881	424	102 858	36,8	50,7	100,0

Tabell 3. Fördelning av beviljade anslag

Försättningsanslag			Nya anslag		
	Antal	Belopp		Antal	Belopp
Slutanslag	52	9 092	Planeringsanslag	15	787
Publiceringsgarantier	8	553	Engångsanslag	4	293
Övriga anslag	89	18 019	Övriga anslag	47	9 137
Summa	149	27 664		66	10 217

Tabell 4. Fortsättningsanslag 1981 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per fakul- tetsområ- de
Samhällsvetenskap	72	15 183	79	20 011	75,9	91,1	54,9
Medicin	11	1 948	11	4 623	42,1	100,0	7,0
Naturvetenskap	10	1 918	11	2 586	74,2	90,9	6,9
Teknik	—	—	—	—	—	—	—
Humaniora	54	8 386	60	12 297	68,2	90,0	30,4
Övrigt	2	229	2	240	95,4	100,0	0,8
Summa	149	27 664	163	39 757	69,6	91,4	100,0

Tabell 5. Nya anslag 1981 fördelade efter fakultetsområde
(Belopp i tusental kronor)

Fakultetsområde	Beviljade anslag		Ansökningar		Beviljade anslag i %		
	Antal	Belopp	Antal	Belopp	av sökt belopp	av sökt antal	per fakul- tetsområ- de
Samhällsvetenskap	36	5 716	148	33 129	17,3	24,3	55,9
Medicin	8	1 450	28	7 174	20,2	28,6	14,2
Naturvetenskap	6	830	24	6 196	13,4	25,0	8,1
Teknik	—	—	4	584	—	—	—
Humaniora	13	1 876	48	12 553	15,0	27,1	18,4
Övrigt	3	345	9	3 465	10,0	33,3	3,4
Summa	66	10 217	261	63 101	16,2	25,3	100,0

Tabell 6. Antal beviljade anslag 1981 fördelade efter anslagsbelopp och fakultetsområde

Anslagsbelopp i tkr	Samhälls- vetensk.	Medicin	Natur- vetensk.	Teknik	Humaniora	Övrigt	Totalt	%
— 100	31	10	3	—	22	2	68	31,6
101 — 300	60	7	11	—	38	3	119	55,4
301 —	17	2	2	—	7	—	28	13,0
Summa	108	19	16	—	67	5	215	100,0

Tabell 7. Antal beviljade slut- och engångsanslag 1981 fördelade efter utsträckning i tid och fakultetsområde

Längd antal år	Samhälls- vetensk.	Medicin	Natur- vetensk.	Teknik	Humaniora	Övrigt	Totalt	%
- 2	3	-	2	-	-	-	5	8,9
2 - 3	17	1	4	-	15	-	37	66,1
4 - 5	7	-	-	-	4	-	11	19,6
6 - 7	-	-	-	-	-	-	-	-
8 -	-	2	-	-	1	-	3	5,4
Summa	27	3	6	-	20	-	56	100,0

Tabell 8. Beviljade anslag 1981 fördelade efter läroanstalter (Belopp i tusental kronor)

Läroanstalt	Antal	Belopp	%
Göteborgs universitet	29	5 296	14,0
Linköpings universitet	11	1 690	4,5
Lunds universitet	34	6 109	16,1
Stockholms universitet	32	5 801	15,3
Umeå universitet	26	4 099	10,8
Uppsala universitet	40	7 024	18,6
Sveriges lantbruksuniversitet	-	-	-
Karolinska institutet	7	1 539	4,1
KTH	5	765	2,0
Handelshögskolan i Stockholm	2	885	2,3
Museer	2	265	0,7
Musikhögskolan	1	215	0,6
Vissa statliga institutioner	9	1 517	4,0
Högskolan för lärarutbildning, Malmö	1	218	0,6
Högskolan för lärarutbildning, Sthlm	1	244	0,6
Högskolan i Karlstad	1	300	0,8
Högskolan i Växjö	1	90	0,2
Högskolan i Örebro	-	-	-
Utländska läroanstalter	4	542	1,4
Övrigt	9	1 282	3,4
Summa	215	37 881	100,0

Tabell 9. Anslag till nya projekt i relation till totalt beviljade anslag

År	%
1977	19,8
1978	29,2
1979	35,7
1980	21,6
1981	27,0

Tabell 10. Beviljade anslag i relation till sökta belopp (%)

År	Nya ansökningar	Fortsättningsanslag	Totalt
1977	13,1	77,1	39,1
1978	15,9	76,2	36,2
1979	17,7	84,7	36,0
1980	14,1	79,4	39,7
1981	16,2	69,6	36,8

Tabell 11. Anslagsbeloppens genomsnittliga storlek (tkr)

År	Nya anslag	Fortsättningsanslag	Totalt
1977	135	165	158
1978	133	152	146
1979	136	187	165
1980	135	168	160
1981	155	186	176
1965 - 74			175
- 75			172
- 76			171
- 77			169
- 78			167
- 79			167
- 80			166
- 81			167

Tabell 12. Anslag 1965–1981
(Belopp i tusental kronor)

Ämnesområde	Beviljade ansökningar		Beviljat be- lopp i % per ämnesområde
	Antal	Belopp	
1. SAMHÄLLSVETENSKAP ..	1 206	191 070	53,6
1.1 Ekonomisk historia	75	9 807	2,8
1.2 Företagsekonomi	101	13 288	3,7
1.3 Nationalekonomi	132	22 594	6,3
1.4 Kulturgeografi	121	19 947	5,6
1.5 Sociologi/socialpolitik/socialan- tropologi	217	34 674	9,7
1.6 Statistik	49	7 826	2,2
1.7 Statskunskap	198	36 544	10,3
1.8 Forskning om forskning	19	1 610	0,4
1.9 Informationsbehandling	16	5 783	1,6
1.10 Pedagogik/psykologi	234	35 160	9,9
1.11 Juridik/kriminologi	44	3 837	1,1
2. MEDICIN	196	38 476	10,8
3. NATURVETENSKAP	163	36 256	10,3
4. TEKNIK	12	2 296	0,6
5. HUMANIORA	499	78 168	21,9
6. ÖVRIGT	54	9 906	2,8
Summa	2 130	356 172	100,0

Innehållsförteckning

Redogörelse	1
A. Nya projekt 1981	10

FÖRETAGSEKONOMI

Den cybernetiska revolutionen och människans frigörelse. En undersökning av arbete och den nya tekniken.

80/185 PL Bengt Sandkull	Linköping	10
--------------------------	-----------------	----

Aktörer och strategier i avvecklingsspelet

81/69 Bo Persson	Linköping	11
------------------	-----------------	----

Småbarnsföräldrars beredskap inför nya konsumtionsbehov

81/144 Viveka Linde	Göteborg	11
---------------------	----------------	----

Företagets beslut under valutaosäkerhet

81/176 Lars Oxelheim	Lund	12
----------------------	------------	----

NATIONALEKONOMI

Skattesystemets verkningar

81/150 Ragnar Bentzel/ Jan Södersten	Uppsala	13
---	---------------	----

Household Market and Non-Market Activities

81/151 Gunnar Eliasson/ Anders Klevmarken	IUI, Stockholm Göteborg	13
--	----------------------------------	----

The Theory, Measurement, Causes and Implications of Sweden's "Unobserved Sector"

81/162 PL Edgar L Feige	Netherlands Inst. for Advanced Study	14
-------------------------	--	----

The Economics of An Aging Population. The Case of Sweden, 1960-1980

81/164 Roland Artle	University of California ..	15
---------------------	-----------------------------	----

KULTURGEOGRAFI

Kulturlandskapet under 6 000 år. En tvärvetenskaplig studie av människan och landskapet i en sydsånsk bygd

81/59 Björn Berglund	Lund	16
----------------------	------------	----

Småföretagens utvecklingsbetingelser i mindre orter

81/139 PL Ingrid Liljenäs	Umeå	16
---------------------------	------------	----

Sociala processer och rumslig förändring i Sverige 1700-2000

81/145	Torvald Gerger	Stockholm	17
--------	----------------	-----------	----

Sektorplanering i en socialistisk ekonomi

81/204	Claes Göran Alvstam	Göteborg	18
--------	---------------------	----------	----

SOCIOLOGI/SOCIALANTROPOLOGI

Mediakult

81/58 PL	Karl Erik Rosengren	Lund	18
----------	---------------------	------	----

Televisionens idévärld. Skiss till ett kulturvetenskapligt forskningsprogram

81/68 PL	Kjell Nowak	Stockholm	19
----------	-------------	-----------	----

Långsiktiga effekter av försöksverksamhet med kvinnor i "mansarbete". En studie av strukturella betingelser och könssegregation

81/127	Rita Liljeström	Göteborg	20
--------	-----------------	----------	----

Studier i svensk alkoholpolitik

81/215	Kettil Bruun	Stockholm	20
--------	--------------	-----------	----

STATSKUNSKAP

European Consortium for Political Research

81/6	Ian Budge	University of Essex	21
------	-----------	---------------------	----

Regional planering i Sovjetunionen

81/57	Jan Åke Dellenbrant	Uppsala	21
-------	---------------------	---------	----

Den kommunala budgetprocessen i en stagnerande ekonomi

81/67	Håkan Magnusson	Lund	22
-------	-----------------	------	----

Svensk samhällsförvaltning i omdaning – en ansats till en integrerande forskningsprocess

81/91	Dick Ramström	Statskonsult AB	23
-------	---------------	-----------------	----

Yttre militär inblandning i inbördeskrig

81/155	Bertil Dunér	Uppsala	23
--------	--------------	---------	----

Debatten om grundläggande fri- och rättigheter under 1970-talet

81/171 PL	Karl-Göran Algotsson	Uppsala	24
-----------	----------------------	---------	----

Pionjärer, efterföljare och avvaktare. En studie av kommunalpolitiska innovationer och deras spridning

81/209	Leif Johansson	Lund	25
--------	----------------	------	----

INFORMATIONSBEHANDLING

Kärnkraftsfrågan 1973–1980; En studie i opinionsbildning

79/222	Torsten Österman	Forskningsgruppen för samhälls- och inf.studier Stockholm	25
--------	------------------	--	----

PEDAGOGIK/PSYKOLOGI

Ekonomi och psykologi: Ett planeringsprojekt

81/38 PL	Ola Svenson	Stockholm	26
----------	-------------	-----------------	----

Cognition and aging: Learning, memory and world knowledge

81/63	Berndt Brehmer	Uppsala	26
-------	----------------	---------------	----

Emigrationsprocessen – dess psykologiska och socialpsykologiska följder för första och andra generationens invandrare

81/93 PL	Lars Henric Ekstrand	Stockholm	27
----------	----------------------	-----------------	----

Synsvagas förflyttningsproblem

81/96 PL	Gunnar Jansson	Uppsala	27
----------	----------------	---------------	----

Arbetsuppgifter för hörapparatbärare: En modell för subjektiv utvärdering av hörapparater

81/98	Knut Larsson	Chalmers tekn. högsk. Göteborg	28
-------	--------------	--------------------------------------	----

Kvinnorna i utbildningspolitiken – Ett 100-årsperspektiv på lärarinneutbildning i Kalmar län

81/108 PL	Inga Elgqvist-Saltzman	Umeå	29
-----------	------------------------	------------	----

Fysisk aktivitet, hälsa och välbefinnande

81/131 PL	Ingemar Wedman	Umeå	29
-----------	----------------	------------	----

Pengar och välbefinnande i det moderna välfärdssamhället

81/147 PL	Henry Montgomery	Göteborg	30
-----------	------------------	----------------	----

Planering av empiriska studier inom projektet "Utveckling av en flerkfaktor-teori om etniska relationer i Sverige"

81/185 PL	Anders Lange	Stockholm	30
-----------	--------------	-----------------	----

JURIDIK

Rättsläget på arbetsmarknaden under kollektivavtalslöst tillstånd

80/159	Joachim Nelhans	Lund	31
--------	-----------------	------------	----

Vad den förste JO såg och vad han uträttade (1810–1823)

80/206	Alfred Bexelius	Stockholm	31
--------	-----------------	-----------------	----

MEDICIN

Alkoholmissbruk i tidigt skede – En undersökning av 500 patienter med registrerat alkoholmissbruk som syftar till utveckling av behandlingsformer

80/190 PL Johan Cullberg Hälso- och sjukvårdsnämnden, SLL 32

Utvärdering av metod för behandling av "klassiska" och massivt hetsätande anorexia nervosa-patienter

81/23 Björn-Erik Roos Uppsala 33

Syntes och utvärdering av anticanceraktiva indolderivat

81/37 Jan Bergman KTH, Stockholm 34

Utarbetande av rekommendationer för födoberedning som minimerar risken för uppkomsten av mutagena (arvsmasseskadande) ämnen

81/44 Jan-Åke Gustafsson K I, Stockholm 34

Undersökning av sociala, psykologiska, näringsmässiga och medicinska orsaker till nedsatt tillväxt och utveckling hos fostret och det nyfödda barnet

81/104 Karl Göran Sabel Göteborg 35

Psykisk invaliditet och hjärnans ämnesomsättning

81/114 Göran Sedvall K I, Stockholm 36

Personlighetsdiagnostisk prognos av psykisk anpassning till konservativ respektive kirurgisk behandling av fetma

81/119 Olof Rydén Lund 36

Effekter av alkohol på essentiella fettsyror och prostaglandiner

81/186 Erik Änggård K I, Stockholm 37

NATURVETENSKAP

Biometeorologiska studier av elektromagnetiska och akustiska (infraljud) vågors inverkan på insekters beteende

80/166 Jan-Erik Kihlström Uppsala 38

Studier av metallers effekter på alger i tätortsnära vattendrag

81/113 Marianne Pedersén Uppsala 38

Skogsväxternas etablerings- och konkurrensstrategi

81/136 Olle Zackrisson Sv. Lantbruksuniv. Uppsala 39

Biomedicinska polymerer

81/172 Ann-Christine Albertsson KTH, Stockholm 40

Kemisk bakgrund till biologisk kontroll av växtparasitära mikroorganismer samt utveckling av kemiska metoder för snabbdiagnostik av infektionssjukdomar

81/165 Per Brinck Lund 40

Isolering och karakterisering av neuroropa faktorer

81/197 Jerker Porath Uppsala 40

HUMANIORA

Den svenska nationalscenen. Dramaten som stil- och normbildande kulturinstitution under två sekel

80/26 Sverker Ek Umeå 41

Arkeologi på Helgeandsholmen

80/165 Roland Pålsson RAÄ, Stockholm 41

Barnbegränsning i Sverige 1870–1935. Förändrade attityder och beteenden hos kvinnan, familjen och samhället

80/192 PL Sten Carlsson Uppsala 43

Kulturbygge och samhällsomvandling i 1900-talets Sverige

81/27 Orvar Löfgren Lund 43

Tvärvetenskaplig kvinnoforskning. Mönsterundersökningar av kvinnliga traditionssammanhang, särskilt under 1880- och 1930-talen

81/28 Birgitta Holm Umeå 44

Levande mänsklig rytmt

81/42 Ingemar Bengtsson Uppsala 44

Svensk kvinno- och samhällssyn i internationell belysning. En studie om kvinnliga präster

81/49 Brita K Stendahl Cambridge, USA 45

Litteratursociologisk kvinnoforskning

81/64 Lars Furuland Uppsala 46

Värdering av människoliv. En etisk analys av olyckors betydelse inom samhällsplaneringen

81/77 Ragnar Holte Uppsala 47

Lagar och begriplighet

81/132 Bengt Nordberg Uppsala 47

Kontrastiv lexikologi

81/138 Östen Dahl Stockholm 48

Massmediernas värld – en studie kring kunskaps- och idealbildningen i press, radio och TV

81/178 Bengt Nerman Stockholm 48

Konfucianismens sociala dynamik. En studie i Dai Zhens tänkande

81/224	Göran Malmqvist	Stockholm	49
--------	-----------------	-----------------	----

ÖVRIGT

Kultur i boendemiljö. Utvärdering av ett kulturellt utvecklingsprojekt

81/11	Åke Daun	KTH, Stockholm	49
-------	----------	----------------------	----

Daghemmet som symbolsystem

81/13	Åke Daun	KTH, Stockholm	50
-------	----------	----------------------	----

Kvinnoperspektiv – Kvinnoforskning – Teori och Metod. Det första kvinnouniversitetet i Sverige/Norden

81/206	Forum för kvinno- forskning	Umeå	51
--------	--------------------------------	------------	----

B. Statistiska uppgifter 1965–1981

I skriftserien har hittills utkommit:

RJ 1977:1 Arbetsliv, samhällsekonomi och välfärdsutveckling

RJ 1977:2 Lyssna, titta, läsa

RJ 1977:3 Hallå, hallå!

RJ 1978:1 Vart leder tråden?

RJ 1978:2 Hot eller löfte?

RJ 1978:3 Dialog

RJ 1978:4 Tvåvägs kabel-tv och telesammantråden

RJ 1978:5 Tryck på knappen

RJ 1978:6 Attityder till tekniken

RJ 1978:7 Smärta och akupunktur

RJ 1979:1 I kulisserna

RJ 1979:2 Planera numera

RJ 1979:3 Forskning för jämställdhet

RJ 1979:4 Moderna tider

RJ 1980:1 Arbetets värde och mening

RJ 1980:2 Aktuell kvinnoforskning

RJ 1980:3 Arbetslivsforskning

RJ 1980:4 Jämställdhetsperspektiv i forskningen

RJ 1980:5 Kommunikation – trots handikapp

RJ 1980:6 Skatteforskning

RJ 1981:1 Svensk skatteforskning 1919–1979

RJ 1981:2 Kvinnors liv i det svenska samhället

